لاي سۇ ئېچكەن جانلار

(پوۋىست)

ئەنۋەر ھاجى مۇھەممەد

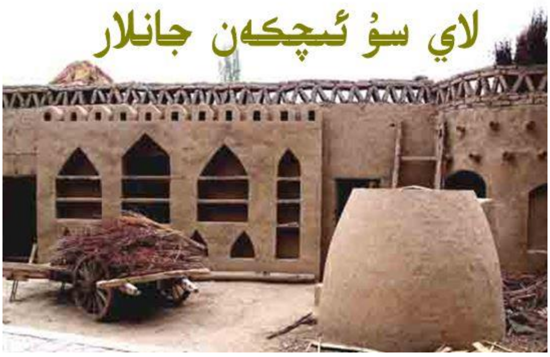

ئېلكىتاب ئىشلىگۈچى: ياغنس ئېلكىتاب گۇرۇپپىسى

كېيىنكى ئىشلار

مۇقەددىمە

ئۇلارنىڭ روھى ئەسلىدىلا تەبىئەت بىلەن تۇتاش ئىدى. ئەمما ئۇلار ئۇ روھنىڭ تەبىئەتكە مايىل گۈزەللىكىنى قەدىرلەشنى ئۇقمىدى، نادانلىقنى تاشلىيالمىدى. روھ ئىجتىمائىي گۈزەللىككە، ئىزگۈ تەرەققىياتقا ئىنتىلمەيدىكەن، ئۇنىڭ تەبىئەت گۈزەللىكىگە ئوخشاش مۇقەددەس بولالىشى ۋە تېگىشلىك قىممىتىنى يارىتالىشى مۇمكىن ئەمەس. ئۇلارنىڭ كۆنۈكۈشچان روھى ئۇلارنى قاقاسلىقتا ئۆسۈشكە كۆنۈپ كەتكەن يانتاقتەك مەزمۇت ۋە چىدامىلىق قىلىۋەتكەن. بىز بۇ روھنىڭ ئاددىيلىقى ۋە گۈزەللىكىنى قەدىرلەيمىز، لېكىن بۇ گۈزەللىكنىڭ كەمتۈكلىكىگە ئېچىنماي تۇرالمايمىز. بەزى ئادەمدىكى ئاددىي، ساددا روھنىڭ بەزى ئادەمدىكى مۇرەككەپ، ئەمما كۈچلۈك روھ ئالدىدا چېكىنىپ قالىدىغانلىقى ئىجتىمائىي تەرەققىيات داۋامىدا ئىسپاتلانماقتا. روھ ئەسلىدە ھەممە ئادەمدە باراۋەر، ئوخشاش مەۋجۇت بولىدىغان نەرسە، ئەمما ئۇ كۈچلۈك ئىجتىمائىيلىققا ئىگە بولۇپ كەتكەچكە (ھەر ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدا خاسلىققا ئىگە بولغاچقا)، شۇنىڭدە شۇ

ئىجتىمائىيلىق ئىچىدە گويا ئاتوم زەررىچىلىرىدەك بۆلۈنۈپ كەتكەچكە، ئۇنى ئاددىي، مۇرەككەپ، گۈزەل، قەبىھ، ئېسىل، پەس، كۈچلۈك، ئاجىز... دەپ ئايرىيدىغان ئەھۋال تەبىئىيلا كېلىپ چىقتى. «لاي سۇ ئىچكەن جانلار»نىڭ روھىي قىياپىتى ھەققىدە ئىزدىنىشكە باشلىغىنىمدا مۇقەررەر ھالدا ئۆز روھىي ھالىتىمنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىدىم. ئادەملەر روھىدا مۇتلەق ئۆتۈشۈش بولمىسىمۇ، ئازراق بولسىمۇ ئۆتۈشۈش، چۈشىنىش ئىمكانىيىتى بولىدۇ. يازغۇچىلارمۇ پەقەت شۇندىلا پايدىلىنالايدۇ، ئۇلار كۆپ ھاللاردا يەنىلا ئۆزىنىڭ روھىي ماكانىغا قايتىپ كېتىدۇ...

1

راخمانىنىڭ سۆيۈملۈك قىزى ئامىنە ئېھتىياتسىزلىقتىن لاي ئۆستەڭگە چۈشۈپ كېتىپ، تۇنجۇقۇپ ئۆلۈپ قالغاندىن كېيىن مەھەللىدە بىر مۇنچە ئۆلۈم ۋەقەلىرى بولدى. مەھەللىدىكىلەرمۇ كەينى-كەينىدىن كېلىپ چىققان مۇنداق ئۆلۈم-يېتىمدىن ھەيران بولۇشۇپ، خېلىغىچە ياقىسىنى تۇتۇشۇپ يۈرۈشتى. ئۈچ جانلىق بىر ئائىلە شۇنداق قىلىپ بۇ مەھەللىدىن پۈتۈنلەي يوقالدى، يەرلىرىمۇ مەھەللىگە ئۆتكۈزۈۋېلىندى.

روزى ئامىنەمنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، ئۆزىنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكى گۈزەل بالىلىق دۇنياسىغا كىرىپ كەتتى، زۇلمەتلىك ئۆلۈم ئۇنىڭغا ئامىنەمنىڭ روھى ئارقىلىق ئايدەك يورۇق بىلىنگەنىدى. ئۇنىڭ ئۆلۈكى سۇ ئۈزۈۋېلىنغاندا مولىمناخۇن بىلەن ئالتۇنخانغا بۇ دۇنيا گويا ئۆستەڭدىكى سۇنىڭ تېگىدەك قاراڭغۇ كۆرۈنۈپ، نېمىشقا مۇشۇنداق بولىدۇ دەپ ئۆز قىسمەتلىرىدىن قاقشاپ، ئۇزاققىچە يىغا-زارە قىلىشتى؛ بالىلىرىنىڭ ئاخىرەتلىكىنى ئۇزۇتۇپ بولغاندىن كېيىن، يەنە ئۆزلىرىنى تىرىكچىلىك غېمىنى قىلىشقا باشلىدى؛ ئەما تۆنۈگۈنلا تېخى كۆز ئالدىدا تۇرغان ئىككى ئوغلىنىڭ ئۇشتۇمتۇت يوقۇلۇپ، مەڭگۈ كەلمەسكە كېتىشى ئۇلارنى ئازابلايتتى؛ ئۆيدىكى، ئېتىزدىكى ئىشلارنىڭ كۆپلۈكى، باقىدىغان ئۇلاغلارنىڭ جىقلىقى ئۇلارغا بالىلىرىنىڭ قەدىر-قىممىتىنى تونۇتۇپ تۇراتتى. ئىشقا تۆمۈردەك چىڭ ئالتۇنخانمۇ ئىشقا يېتىشىپ بولالماي قالسا دائىم كۆز يېشى قىلاتتى. ئېگىز قەددى قايغۇ-ئەلەمدىن يادەك ئېگىلگەن مولىمناخۇن مەنپەئەت ھەققىدە بۇرۇنقىدەك ئەركىن خىيال قىلالمايتتى، ئەمما ئۇنى تاشلاپمۇ قويالمايتتى. ئۇ ئىككى ئوغلىنىڭ ئۆلۈمىنى راخمانىنىڭ، خەلچىخاننىڭ ۋە ئۇلارنىڭ قىزىنىڭ ئۆلۈمگە باغلاشتۇرۇپ، ئۇنىڭدىن سەۋەب-نەتىجە تېپىشقا ئۇرۇناتتى؛ بىراق ئۇلار بەربىر ئۆلۈپ كەتكەچكە، بەختى قارا رەھمەتلىكلەرنى قاغاپ يۈرۈشكە ئۇنىڭ ئاز-تولا ئىمان

نۇرى چۈشــــكەن كۆڭلى كۆتەرمەيتتى. ئۇ ئارقا ـ ئارقىدىن كېلىۋاتقان ئۆلۈم ۋەقەلىرىنى ئاخىر يەنىلا خۇدانىڭ ئىرادىســـــگە باغلىماقتىن باشـــقا چارە يوقلۇقىنى قايتىدىن چۈشــــنىۋالدى، ئەمما بۇرۇنقىدىن كۆپ قايغۇردى. بۇرۇنقىدەك ســـەھەر تۇرۇپ ئېتىزنى ۋە بـــاغ ـ ۋاراننى چۆگىلەيدىغــان، ئېغىــل ـ قوتــانــدىكى ئۇلاغلارغــا، ئۆگزىســـىدىكى توخۇ ـ كەپتەرلەرگە قارايدىغان ئىشــلىرىنى قايرىپ قويۇپ، ســەھەردىلا ھېچنېمىگە قارىماي مەسچىتكە ماڭىدىغان بولدى.

قىش كىرىپ، ئېتىز ئىشــلىرى خېلى ســېلىكىپ قالغاندا مەســـچىتكە نــامــازغــا كېلىــدىغــانلار كۆپىيىــپ كەتتى: مولىمىناخۇن بەش ۋاق نامازغا ئېرىنســىمۇ، ســەھەرلىك بىر ۋاق نامازنى تاشــلىماي ئوقۇپ كەلدى ھەم ئۆزىچە بۇنىمۇ تېخى ناھايىتى چوڭ تەقۋادارلىق ھېســابلىدى. ئالتۇنخان ئۇنىڭدىنمۇ ئۆتە تەقۋا مەزلۇمغا ئايلاندى، مۇســـــبەت قايغۇســـــىنىڭ كۈچى ئۇلارنى باشـــقىچە بىر ئادەم قىلىپ قويدى، بۇ ھالەت پۈتۈن قىش بويى داۋاملاشتى.

ئۇلارنىڭ ئۆيى ” بالىســـــىزغا ئۆي مازار“ دېگۈدەك بەك چۆلدەرەپ، غېرىبلىشــىپ كەتمىدى. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشــــىپ ئۇلار بۇنىڭغىمۇ كۆنۈپ قېلىشـــتى، كەڭ باغ ـ ۋارانلىق، مول تەئەللۇقــاتلىق ئۆي ئۇلارنىــڭ مۇقەددەس مەنپەئەتى ئىــدى ھەم ئۇلارنىــڭ ئىش مەيلىنى تــارتىــپ تۇراتتى، مەھەللىدىكىلەرنىڭ تىرىكچىلىكى ۋە ھەر بازار

كۆنىدىكى قاينام ـ تاشقىنلىق ئۆلارنى رىئاللىققا باشلاپ تۇراتتى. شەك ـ شۈبھىسىزكى، ئۇلارمۇ ھەر قانداق ئادەمگە ئوخشاش قايغۇ ـ ئەلەمدىن قۇتۇلۇشنى ئىستەيتتى ھەم ئۆز كۆڭلىگە ئارام بېغىشلايدىغان نەرسىلەرنى ئىزدەيتتى.

ئالتۇنخان ئەتىيازدا بىر ئاز ئاغرىقچان بولۇپ قالدى، لېكىن يەرلىك ئۇسۇللار بىلەن ئۆزىنى داۋالاپ ساقايتتۇالدى. ئۇ خېلى پەملىك، چاققان خوتۇن بولغاچقا، مولىمناخۇنمۇ ئۇنىڭ سايىسىدا جېنىنى گۆلدەك بېقىپ، ياخشى يا شاپ ئۆگىنىپ كەتكەچكە، بېشىغا كەلگەن بالا ـ قازا ۋە ھەر خىل مۇشەققەتلەرگە خوتۇنى بىلەن تەڭ چىداشلىق بېرىپ، باللىرىدىن ئايرىلىش ئازابىنى ئۇزاققا سۆرەپ يۈرمىدى.

ئەتىياز كېلىشى بىلەن مەھەللە گۈزەللىشىپ، ھەممە جانلىقلار جانلىنىپ كېتىشتى. ئېرىق ـ ئۆستەڭلەردە ئەگىز سۇلار شوخلىنىپ ئېقىشقا باشلىدى، دېھقانلار كەتمىنىنى كۆتۈرۈپ ئېتىزلىققا قەدەم تاشلىدى، مولىمناخۇنمۇ خوتۇنى بىلەن تەڭ ئېتىزغا چىقىپ، يول بويىدىكى دەرەخ بىخلىرىغا، ئېرىق بويىدىكى يېڭى ئوت ـ چۆپ ۋە ئېتىزدىكى مايسىلارغا قاراپ كۆڭلى ـ كۆكسى يايراپ قالدى.

2

راخمانىنىڭ جىن ئۇۋۇلاپ قالغان ئۆيى قاراقسىز كېلىپ، بارغانچە سىرلىق، قورقۇنچلۇق تۇس ئالدى. ئەسكى تامنىڭ چۆرىسىدىكى قاپاق تېرەكلەر، ياۋا ئۆرۈكلەر، يۆگىمەچ ئوتلار چىرمىشىپ كەتكەن قويۇق چىتلار ياز كۈنلىرى كېلىشى بىلەنلا غۇژمەك بىر يېشىل سېپىل بولۇپ، قىشتا مازارلىقتا ئوخشاپ قالىدىغان ۋەيرانە ئۆينى چىرايلىق ئوراپ، گۈزەللەشتۈرۈپ ھەم سىرلىقلاشتۇرۇپ قويدى. تامنىڭ تۆشۈكلىرىدىكى چاشقانلار قىشچە قازناقتىكى تاش ئارىلاش بۇغدايلارنى ئىلغاپ يەپ تۈگىتىپ ، ياز كېلىشى بىلەنلا بۇ غدايلار ساغرىپ پىشىۋاتقان ئېتىزلىققا يۆگۈرۈشتى. ئۇ چاشقانلارنى ئەينى ۋاقىتتا راخمان ۋە خەلچىخان تىنىم تاپماي ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ ئاز قويغانىدى. ئۆي ئىگىسى ئۆلگەندىن كېيىن ئەمدى بۇ چاشقانلار كۆپىيىپ ھەم يوغىناپ، ئۇلارنىڭ تېمىنى تېخىمۇ چوڭ تېشىپ، قازناق ئۆيدە ئەركىن يورغىلاپ يۈرۈيدىغان، خالىغان چاغدا سىرتقا چىقىپ كىرىپ، ئۆزلىرىنىڭ ياشاش ماكانىنى ئاۋاتلاشتۇرالايدىغان بولدى. بۇ يەرگە مەھەللىدىكىلەر كەمدىن كەم كېلەتتى. كۈندۈزى بەزىدە ئويناپ كېلىپ قالىدىغان باللارمۇ قاراڭغۇ چۈشكەن ھامان بۇ يەردىن كېتەتتى.

ئۆمۈچۈك تورى باغلاپ كەتكەن ئىشىك ـ راملار، يامغۇر تېشىپ ئېچىلىپ قالغان تورۇسلار، ئۆي ئىگىلىرىنىڭ ھاياتلىق پائالىيەتلىرى، ھەتتا چىراي تۇرقىنى ئەسلىتىدىن

ئاشــۇ ئوچاق، مورا، ســۇپىدىكى ئەســكى بورا، يوتقان يىغىلىدىغان تەكچە، تامدىكى قوزۇق، پۇچۇق قاپاق (بۇ ئەينى چاغدا خەلقىمىز چېلەك ئورنىدا ئىشلىتىدىغان بىر قاپاق ئىدى) قاتارلىق نەرسىلەر غېرىبانە تاشلىنىپ قالغانىدى، مەھەللىدىكىلەرمۇ ھاياتلىق ئۆچكەن بۇ قورقۇنچلۇق يەرگە كېلىشنى ۋە ئاشۇ ئىشلارنى ئەسلىتىدىغان بۇ قاباھەتلىك مەنزىرىلەرنى كۆرۈشنى خالىمايتتى، كەلگەنلەرمۇ بىرەر زۆرۈرىيەتتىن كېلەتتى. مەسىلەن، بەزىلەر يازلىق ئالما ئۈلگىنى ئۆچۈن بەلگە كېسىۋالغىلى كېلەتتى، بەزىلەر ئوتۇن ئىزدەپ كېلەتتى، ياز كېلىشى بىلەن بۇ يەرگە يازلىق ئالما يېگىلى كېلىدىغان باللار ئاۋۇپ كەتتى، ئۇلار بۇ بىر تۈپ ئالما دەرىخىگە چىقىۋېلىپ ياكى شاخلارغا چالما ئېتىپ ئەمدى پىشقان ئالمىلارنى قېقىپ يەپ ھەممىنى قورۇغداپ قويىدى؛ ئالمىنىڭ شاخلىرى سۇندى، بەلگىلىرى چۈشتى. شۇنىڭدىن كېيىن يەنە ھېچكىم بۇ يەرگە كېلىپ قويمىدى.

راخمان ھارام بولغان مۇزىيىنىڭ گۆشىنى كۆمۈۋەتكەن يەردىن شــۇنداق ئۆزۈن، يۇمران ئوت ـ چۆپلەر ئۆسۈپ چىققانىدى، قاچاندۇر بىر چاغدا بىرەيلەننىڭ كالىسى مۇشۇ يەرگە قېچىپ كېلىپ قېلىپ، ئاشــۇ ئوت ـ چۆپلەرنى ئاچكۆزلۈك بىلەن يەپ سېلىپ، قورسىقى كۆپۈپ شۇ يەردىلا يېتىپ قالدى ھەم ھارام بولدى. مۇشۇ ئىشتىن كېيىن ئۇ يەرگە ھېچكىممۇ ئۈلگىنى يىغىپ يولاتمايدىغان، ئۇ يەردىن ھېچكىممۇ ئوت ئالمايدىغان ياكى شاخ چاتمايدىغان،

ھەتتا ياۋا ئۆرۈكلەر پىشىپ كەتسىمۇ ھېچكىم ئۇنى بىرەر چىشلەم يەپ قويۇشقا پېتىنالمايدىغان بولۇپ كەتتى.

8 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا مەھەللىگە بىر يۇقۇملۇق كېسەل تارقالدى، ھەممە ئادەم ۋەھىمىگە چۈشتى. كىشىلەر ئارىسىدا"ۋابا تارقىلىپتۇ، مۇنچە ئادەم ئۆلۈپتۇ، دوختۇرلارمۇ بۇ كېسەلنى داۋالىيالمايدىكەن" دېگەندەك قورقۇنچلۇق گەپلەر تارقالدى، "ۋابا دېگەن نەپەس ئارقىلىقمۇ يۇقىمىش، بۇرۇنمۇ شۇنداق كېسەل بىلەن نۇرغۇن ئادەم بىئەجەل ئۆلۈپ كەتكەنمىش" دېگەن گەپلەر ئېغىزدىن ئېغىزغا تاراپ، ئۆزىنىڭ تەن سالامەتلىكى بىلەن ئادەتتە ئانچە كارى يوق دېھقانلاردا تۇ شمۇ تۇ شتىن ئەن ىسزلىك پەيدا قىلدى، يەنە كېلىپ ئار قا ـ ئارقىدىن ئاغرىپ دوختۇرخانىغا ئېلىپ مېڭىلغان كىشىلەرنىڭ ھەم ئۆلۈپ كېتىۋاتقانلارنىڭ خەۋىرى بۇ ئەنسىزلىكنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتتى. كىشىلەر ئۆيلىرىدىن تالاغا چىقمىدى، ئۆيىدە ناماز ئوقۇيدىغانلار كۆپىيىپ كەتكەچكە مەسچىتلەر بوش قالدى، دېھقانچىلىق ئىشلىرى ئاقساپ، بازارلاردىمۇ ئادەملەر شالاڭلاپ، ھەممە ياقنى ۋەھىمە قاپلىدى. يېزىلىق ھۆكۈمەت ناھىيىلىك سەھىيە ئىدارىسىنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا كېسەلنىڭ سەۋەبىنى تەكشۈرۈش، كېسەلنى بايقاش ھەم داۋالاشقا كۆپلەپ ئادەم ۋە مەبلەغ ئاجرىتىپ، يۇقۇملۇق كېسەلنى تىزگىنلەشكە ئاتلاندى. كېيىن مەلۇم بولىدىكى، بۇ يۇقۇملۇق كېسەللىك قانداقتۇر بىر دەھشەتلىك ۋابا

كېسىلى ئەمەس بەلكى يېمەك-ئىچمەكتىن يۇقىدىغان يۇقۇملۇق ئۈچەي ياللۇغى بولۇپ، بۇنداق بولۇشى ئاساسەن ئىچىملىك سۇنىڭ پاكىز بولماسلىقىدىن ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن يېزىلىق ھۆكۈمەت كەسكىن چارە قوللىنىپ، بازاردا يېمەك-ئىچمەك سودىسىنى دەرھال توختاتتى. ھەر بىر مەھەللىگە بىردىن سۇ كۆلچىكى ياساشنى، ھەر بىر ئائىلىگە بىردىن ياخشى ھاجەتخانا سېلىشنى بۇيرۇدى. ھەر بىر كەنت، مەھەللە كادىرلىرى باشقا ئىشلىرىنى قويۇپ، مەخسۇس مۇشۇ ئىشقا مەسئۇل بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە پۈتۈن يېزا بويىچە كۆلچەك ۋە ھاجەتخانىنىڭ ئۆلچەملىك پۈتكەن-پۈتمىگەنلىكىنى تەكشۈرۈشتىن ئۆتكۈزۈۋالىدىغان مەخسۇس گۇرۇپپا قۇرۇلدى.

ئالتۇنخان ئاشۇ يۇقۇملۇق مەرەزنىڭ ئۆزىگە يۇقۇپ قېلىشىنى زادىلا ئويلاپ باقمىغانىدى. ئۇ شۇ ھەقتىكى گەپلەر چىقىشقا باشلىغاندا ئانچە كۆڭۈلشىمگەن، ئۆستەڭ يىراق بولسىمۇ ئۇنىڭ لاي سۈيىنى سۈزۈلدۈرۈپ، ئاشقا قويۇپ ئىچىپ كەلگەنىدى. ئەمما ئۇزاق ئۆتمەيلا بۇ مەھەللىدىنمۇ ئونغا يېقىن ئادەم دوختۇرخانىغا يوللاندى، ئىككەيلەن ئۆلۈپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن مەھەللىدىكىلەر ئۆزلىرىگە قەدىناس بۇ ئۆستەڭنىڭ سۈيىگە تۇنجى قېتىم شەك كەلتۈرۈشتى. ئۇلار ئارىسىدا ”بۇ ئۆستەڭنىڭ ئۈستۈنكى ئېقىنى بويىدىكى خەقلەر ئۆستەڭ بويىدا كىر يۇيۇپ، كىر-يۇندىلىرىنى مۇشۇ ئۆستەڭگە تۆكۈۋەرگەچكە، ئاياغتىكى

خەقلەر بۇنى بىلمەي مەينەت سۇنى ئىچىۋىرىپ ئۆزگە مۇشۇ كېسەلنى يۇقتۇرۇۋالغانمىش“ دېگەن گەپلەر پەيدا بولدى، بۇ گەپلەر راست ئىدى، شۇنداقتىمۇ ئۇلار يەنە بۇ ئۆستەڭنىڭ سۈيىنى كۆڭۈللىرىدە ھالاللاپ، چىلەكلىرىدە سۈزۈلدۈرۈپ ئىچىشكە مەجبۇر بولۇشتى. ئۇ سۇدىن بەك ئەنسىرەپ كەتكەنلەر ئۆيلىرىدە تاماقمۇ ئەتمەي، بېغىدىكى مېۋە-چىۋىلەر، قاتتىق قۇرۇق نانلار بىلەن قورسىقىنى گوللىدى. ئەمما ئۇلار ئىسسىقسىز قېلىۋېرىشكە چىدىمىدى. سۇ ئۇلارغا تومۇرىدىكى قاندەكلا مۇھىم ئىدى. كۆلچەك پۈتۈپ بولغىچە لاي ئۆستەڭنىڭ سۈيىنى ئىچمەي ئامال يوق ئىدى.

كۆلچەك ياساش ھاشىرىغا مەھەللىدىكى ھەممە ئەزالار ئاكتىپلىق بىلەن قاتناشتى، ئەمما ھاجەتخانا سېلىشنى، يەنە كېلىپ تۆت تەرىپى پۇختا ئېتىلگەن، ئۈستى يېپىلغان،گەندە ئورىكى چوڭقۇر بولغان، ھاۋا ئۆتۈشۈش تۆشىكى بولغان ئۆلچەملىك ھاجەتخانا سېلىشنى تولىمۇ تەس كۆرۈپ، ھورۇنلۇق قىلىشتى. مەھەللە باشلىقى شۇنچىلىك مۇھىم بىر ئىشنىڭمۇ بۇ ئەزالارنىڭ كاللىسىدىن ئۆتمەيۋاتقانلىقىنى بايقاپ بۇ ھەقتە مەخسۇس مەجلىس ئاچتى:

— سىلەر بۇ ئىشنى ئۇنداق سەل چاغلىماڭلار، مەن قاراپ باقتىم، ھازىرقى ھاجەتخاناڭلار ئۆلچەمگە ھەرگىز توشمايدۇ! ماڭا مەلۇم، ھەممىڭلار بىر كارىزنى كولاپلا

ئۆستىگە ئىككى تال بادىرىنى قويۇپ، ھاجەتخانا قىلىۋالغان؛ قارىسا كارىز پوققا توشۇپ كەتكەن،گەندە يا تارتىلمىغان؛ چۈشىنلار ئولىشىپ، قۇرتلار قىملدىشىپ يۆرگەن! مۇشۇنداق پاسكىنا يەردە تەرەت قىلساڭلار كېسەل يۇقماي قالامدۇ؟! خەنزۇ يولداشلاردىن ئۆگىنىڭلار، ئۇلار نەگە بېرىپ قورۇلۇش قىلسا ئاۋۋال بىر ئوبدان ھاجەتخانا سالىدۇ. بىزدە مۇشۇ ئىشقا سەل قارايدىغان ئادەت بەك يامان. ھاجەتخانىسىنىڭ تايىنى يوق، ئېغىل ـ قوتانغا، قو ناقلىقلا بېرىپ تەرەت قىلىدىغانلار، قەغەز تا پالماي چامىدا پوق ئېيتىدىغانلار ھېلىمۇ بار. گېپىمگە كۆلمەي ئوبدان قۇلاق سېلىڭلار، بۇ كىچىك ئىش ئەمەس. يۇقۇملۇق كېسەل يەنە تارقىتىدۇ. بۇ نەپەستىن يۇقىدىغان كېسەل ئەمەس، سۇدىن، مەينەت نەرسىدىن، ھاجەتخانىدىن يۇقىدىغان كېسەل! يەنە دەپ قوياي، كۆلچەكنى تېز پۈتتۈرەيلى، ھاجەتخانىنى بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا ئۆلچەملىك سېلىپ بولايلى!

3

مولىمىنا خۇن بېغىنىڭ بۇلۇڭىدىكى كونا ھاجەتخانىسىنىڭ گەندىسىنى بىر كۈندە ئاران تارتىپ

بولدى. ئۇنىڭ نەزەرىدە بۇ پاسكىنا ئىشنىڭ ئەڭ چوڭ ئەھمىيىتى يەنىلا ئوغۇت چىقىرىش ئىدى.

ئالتۇنخان ھويلىسىدىكى كارىۋاتتا بېشىنى ياغلىق بىلەن چىڭ چېگىپ، قورساق ئاغرىقىغا چىداپ ياتاتتى. دەسلەپتە ئۇ ئۆزىدە كېسەللىك ئالامەتلىرىنى بايقىغان چاغدا ئۆزى بىلمىدىغان داۋالاش چارىلىرىنى قوللىنىپ چامغۇر ئۇرۇقىنى قاينىتىپ ئىچىپ باقتى، قارا پۇر چاقنى گۈرۈچ بىلەن قاينىتىپ ئىچىپ باقتى، تۇز دەملەپ ئىچىپ باقتى، تېۋىپلارغىمۇ كۆرۈنۈپ، ئۇلارنىڭ كۆرسەتمىسىگە ئاساسەن ئۆزۈم غورىسىنى ئېزىپ ئىچىپ باقتى، ئەمما ھېچقايسىسى مەنپەئەت قىلمىدى.

موللىمناخۇن كەچتە ئىشنى تۈگىتىپ خوتۇنىنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭ ساغىرىپ كەتكەن چىرايىغا قاراپ چۆچىدى:

— يەنە تولغاق تۇتۇۋاتامدا!؟

— ئىچىم ئاچچىق سۇۋۇپلا تۇرىدۇ، يا بىر نېمە كەلمەيدۇ، - دېدى ئالتۇنخان زەئىپ ئاۋازدا، - پۇت-قولۇمدا ھېچ جان يوق، ھېلىقى كېسەلنىڭ چاپلاشقىنى راست ئوخشايدۇ...

— ئەمدى سىلىنى دوختۇرغا ئاپارمىساق بولمىدى!

— ھازىرغۇ ئانچە ئەمەس، ئەتىگىچە ياخشىلىنىپ قالارمەنمىكىن...

— هالىڭلا بەك بوش بولسا ئوچۇق دەڭلا، ئەتىگە قالمايلى، ـ دېدى مولىمناخۇن ئەنسىرەپ.

— قورققۇدەك ئىش يوق، قېنى ئەتە بىر تاڭ ئاتسۇن.

— بىخۇدلۇق قىلمايلى دەيمەن. ئىچىڭلىگە كىرىپ چىققىلى بولمىغاندىكىن ، كېسىلىڭلىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزەڭلا بىلمىسەڭلا، مەن ئۇقۇپ بولالمايمەن، ئەمما ئۆزەڭلىنى دەڭسەپ ئىش قىلىڭلا، جان دېگەنگە ئويناشقىلى بولمايدۇ!

— ئەنسىرىمەڭلا، خۇدايىم جان دېسە بەندە ئاغرىمايمۇ جان بېرىدۇ. ئاخشاملىققا ئۆزگىرىپ قالمىساملا ئەتىلىككە بىر گەپ بولار...

— مەيلى ئەمسە، ئىختىيار ئۆزەڭلىدە...

— كەچتە يەنە ئىسسىقسىز قالدىغان بولدۇڭلا، ئىشكاپتا نان بار، چاي قاينىتىدىغان سۇمۇ يوق، ئۆرۈك بىلەن يەپ تۇرۇڭلا.

— ئۆستەڭنىڭ ئېقىن سۈيى مەينەت بولۇۋەرمەس، مەن بېرىپ سۇ ئەكىلەي، ـ مولىمناخۇن چېلەككە قاراپ ماڭدى.

— بىر ئىككى كۈن چىدايلى، ـ دېدى ئالتۇنخان ياستۇقتىن بېشىنى تەستە كۆتىرىپ.

مولىمناخۇن تۇرۇپ قالدى، چېلەكنى قويۇپ ئۆزىچە غۇدۇڭشىپ قويدى:

— ئۆستەڭ بويىدىكىلەرمۇ ئۆستەڭ سۈيىنى ئىچمەي، قوشنا مەھەللىدىكى بىرەيلەننىڭ قۇدۇقىدىن سۇ تارتىپ ئەكىلىپ ئىچىدىكەن.

— بىزمۇ ئەكەلسەك بولامدىكەن؟

— ئۇ ئادەمنىڭ ئۆيى خېلى يىراقمىش، سۇنى ھارۋا بىلەن تۇڭدا توشۇيدىغان گەپكەن.

— بىرەر تەڭ ئەكىلىپ تۇرامسىلە يا؟!

— ئۇ ئادەممۇ تېخى ئۇ سۇنى ئاسانلىقچە بەرمەيدۇ دەڭلا! - دېدى مولىمنىاخۇن گويا ئۇ ئادەمنى ياخشى چۈشىدىغاندەك.

— ھەممە خەق سۇ دەپ بېرىۋالسا شۇنداق قىلسىمۇ قىلغاندۇ... - دېدى ئالتۇنخان. ئۇنىڭ ئىگىرىغاندەك بوش ئاۋازىنى مولىمنىاخۇن ئەزەلدىن ئاڭلاپ باقمىغانىدى، ئالتۇنخانمۇ بۇنداق قاتتىق ئاغرىپ باقمىغانىدى.

مولىمنىاخۇن خوتۇنىنىڭ قېشىدا ئولتۇرۇپ سۆزلەپ كەتتى:

— بىر قۇدۇق كولايلى دەپ يا كولاپ بولالمىدۇق، لاي ئۆستەڭنىڭ سۈيىنى ئىچىۋەردۇق. قېرىغاندا ئەمدى ئەپكەش كۆترىپ، مۈكچىيىپ يۈرمىسەك بولاتتى. بىر قۇدۇق كولىۋالساق ئۆلگىچە ئىشلىتەلەيتتۇق، پاكىز، سۈزۈك سۇ ئىچەلەيتتۇق، ئۇلاغلارنىمۇ شۇنىڭدا

سۇغۇرالايتتۇق....ھەي، قىرغاندا قۇدۇق كولاشمۇ ئادەمگە ئېغىر كېلىدۇ، ھورۇنلۇق قىلمىساقۇ بىر گەپ بولاتتى. لېكىن بۇ يەردىن قۇدۇق كولىغانغا سۇ چىقامدۇ-چىقمامدۇ، خۇدا ئۆزى بىلىدۇ، مەھەللىدىن بىرەرسى يا كولاپ باقمىدى. ھۆكۈمەت خەقنى كۆلچەك كولا دېگۈچە ھەممىڭ قۇدۇق كولا دېگەن بولسىمۇ خەق كولاپ باقاتتى. كۆلچەك، كۆلچەك دېگەن بىلەن كۆلچەكنىڭ سۈيىنىمۇ شۇ لاي سۇدىن سۈزۈلدۈرۈپ ئىچىدىغان گەپ. ئاڭلىسام ئۇ سۇغا دورا چاچارمىش، خەقلەر تۇغماسىنىڭ دورىسى دەپ يۈرۈيدۇ، ئۇنداقتا تېخىمۇ ئىچكىلى بولمايدۇ دەڭلا! قاراپ تۇرۇڭلا، شۇ كۆلمەنچەككە ئۇششاق باللار سىيىپ، پوقنى تاشلاپ قويسا ياكى ئىت چىچىپ قويسا كىم كۆرىدۇ، توختام سۇدەك مەينەت نېمە نەدە بار؟! كۆلچەكنىڭ چۆرىسىنى ئېتىمىز دەيدۇ، رىشاتكىلىق تام قويۇپ، ئاران بىر ئىشىك بېكىتكۈدەك، ئىشىكنىڭ ئاچقۇچىنى مەھەللە باشلىقى تۇتقىدەك. ھەممىسى ئوسۇرۇققا تەڭ! ھەر قانچە قىلسىمۇ توختام سۇ دېگەن ئىچىدىنلا سېسىيدۇ. سۇ يەڭگۈشلىسىمۇ بۇ سېسىمچىلىق تۈگىمەيدۇ. سۇدا ئېقىپ كەلگەن قۇرت-قوڭغۇزلار شۇ كارىزدا ماكانلايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە دائىم يەڭگۈشلىنىدىغان سۇ نەدە، ئۇنى كىم باشلاپ كېلىدۇ؟ ئادەمغۇ بەلگىلە، ۋاقتى كەلگەندە ھەممىسى بېشىنى ئىچىگە تىقىۋالىدۇ، سۇ باشلاپ كېلىشنىغۇ كېلە، ئۇ سۇ ئېرىقتىن ئېقىپ كېلىدۇ، ئېرىق

دېگەندە ئات ـ كالىنىڭ پوقىمۇ، ئىت ـ مۈشۈكنىڭ پوقىمۇ، ئادەمنىڭ پوقىمۇ بولىدۇ، ھېچكىم ئۇ سۇنى ئىچىشكە پېتىنالمايدۇ. لاي سۇ تىنىپ ئىسسىقتا بىر سېسىغلى تۇرسا، ئادەم تۇرماق ئۇلاغلارمۇ ئۇ سۇغا تۇمشۇقنى تىقالمايدۇ. كېيىنچە سۇنىڭ لېيى قالىدۇ، كۆلمەنچەك تېيىزلاپ، ئاخىر تىنىپ كېتىدۇ. توسما تامنىڭ كېسەكلىرىنى، رىشاتكىلىرىنى خەقلەر ئۆيلىرىگە ئوغرىلاپ ئەكېتىدۇ. ھۆكۈمەت تاپقان بۇنداق گىجىك ئىشلارنى، خەقلەرنىڭ ھە دەپ قويۇپ يەنە ئۆزىنىڭ بىلگىنىنى قىلىدىغانلىقىنى كىم بىلمەيدۇ؟!....

ئالتۇنخان ئەپكەش كۆتۈرۈۋالغان مولىمناخۇننىڭ مەيلى نېمە بولسام مەيلى، ئۆستەڭنىڭ ئېقىن سۈيىنى ئىچمەن، ھېچ بولمىسا ئۇلاغلارنى سۇغىرىمەن دېگەن گېپىنى گاراڭلىقتا ئاڭلىدى، بىر شى تۇگمەن تىر شى بىر سۇۋالغاندەك ئېغىرلىشىپ كەتتى. ئاغرىق ئازابىدا قىينىلىۋاتقان ئادەمنىڭ ئازابى ئۇنىڭ كۆزىدە ئەڭ ئېنىق ئەكس ئېتىدۇ، بۇنداق چاغدا ئادەم ئازابقا ئامالسىز، ئارانلا چىدايدۇكى، ھېچنېمىگە ھېرىسمەنلىك قىلالمايدۇ، ساغلام چاغدىكى دۇنيا ھەۋىسى ۋە كۆڭۈل خوشلۇقى كېسەللىكتىكى ئاغرىقنىڭ دەھشىتىدە تۇنجۇقۇپ قالىدۇ. ئالتۇنخان ئالتۇن دەۋرلىرىنى تېمەن ئۆتكۈزگەندى: "ئاغرىماي بىر ئاغرىغان ئادەم ئاسانلا خەتەرلىك ھالغا چۈشۈپ قالىدىكەن" دەپ ئويلايتتى ئۇ قىزىپ كېتىۋاتقان بېشى ھەم كۆيۈپ

ئاغرىۋاتقان قورسىقىنى سىلاپ، ”ساقىيىپ كېتەلەرمەنمۇ، يەر دەسسەپ ماڭىدىغان، تاماقنى ئۆبدان يەيدىغان، تەرەت ئۆبدان كېلىدىغان كۈنلىرىممۇ كېلەرمۇ؟!“ بىراق شۇ كۈن كەلسە ئۇ يەنە بۇ ئاغرىقلىرىنىڭ ئازابىنى ئۇنتۇپ قالىدۇ، ئەسلەپمۇ ئەسلەپ بولالمايدۇ، تاكى يەنە قاتتىق ئاغرىمىغىچىلىك ئۇنىڭ دەھشىتىنى قايتا ھېس قىلالماي بولالمايدۇ. ئۆتكۈنچى ھېسسىياتلارغا تولغان ھاياتلىقنىڭ ئاچچىق-چۈچۈك تەمىنى تېتىماي كەتكەن ئادەممۇ بولامدۇ؟ ”ئاھ خۇدا! “ دەپ ھالسىز ئاھ ئۇرغان بىچارە ئادەمنىڭ كېسەللىك ۋە سەكراتتىكى ھە سرەتلىك نىدا سى ئۇنىڭ ساق ۋاقتىدىكى ھەددە-ھېسابسىز تەلۋە چۇقانلىرىنى ئاخىرى بېسىپ چۈشىدۇ.

ئالتۇنخان قورسىقىنىڭ ئاغرىقىغا چىدىيالماي سۇپىدا يۇملىنىپ كەتتى. خەلچىخانمۇ بىر چاغدا توي كېچىسىنى ئەسلەپ، راخماننى كۈتۈپ تولغىنىپ، سۇپىدا يوتقاننى چىڭ قۇچاقلاپ يۇملىنىپ كەتكەنىدى. تەنىنىڭ زۇلۇمىغا چىدىمىغان روھنىڭ ئەركىنلىككە ئىنتىلىشىنى شۇ ئازابلىق تەنىنىڭ يۇملىنىشىدىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

ئالتۇنخان بىر دەم يۇملىنىپ باقتى، بىر دەم بېلىنى يۆلەپ قوزغۇلۇپ باقتى، ئۇ ياق-بۇياققا قىڭغىيىپ، جېنى ئارام تاپمىدىغان، راھەتلىنىدىغان بىر ھالەتكە ئۆلگۈدەك تەشنا بولۇپ كەتتى؛ ئۇسساپ گاللىرى قۇرۇپ كەتتى. قوپۇپ ماڭاي دېدى، ئەمما بېشى توختىماي ئاغرىپ

تۇرغاچقا، يەنە شۇ ياستۇققا بېشىنى قويۇپ، خۇدانى سېغىنىپ، سۈرە ئوقۇپ ياتتى.

ئۇ شۇ تاپتا كۆزلىرىنىڭ مەڭگۈ يۇمۇلۇپ كېتىشىگە ئىشەنمىگەن هالدا كۆزىنى يۇمۇپ ياتاتتى؛ خېلى قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغاچقا كۆزىنى ئوچۇق قويسىمۇ ئاسماننى قارا كىگىزدەك توسۇپ تۇرغان ئۆزۈم بارىڭىدىن باشقا هېچنېمىنى كۆرەلمەيتتى. ئۇ شۇ پېتى يېتىپ مۈگدەشكە باشلىدى، ئۆيقۇ ئۇنىڭ بەدىنىنى مەستخۇش قىلىپ، ئاغرىق ئازابىدىن ئانچە-مۇنچە قۇتۇلدۇردى؛ ئۆيقۇ ئۇنىڭ بېشىنى تاشتەك ئېغىرلىقتىن بولۇتتەك يېنىكلىككە سۆرىدى. ئۇ چۈش كۆرۈشكە باشلىدى، تەن ئازابىدىن قاچقان روهى ئۆزىنىڭ خالىغان مەنزىلدە سەيىر قىلىشقا باشلىدى، ئەنە ئۇ روه ئايلىنىپ بېرىپ راخماننىڭ جىن ئۇۋىلاپ قالغان ئۆيىنى تاپتى: خەلچىخان بىر كورا ئېچىغان پولونى كۆتۈرۈپ، راخماننى كەينىگە ئەگەشتۈرۈپ، قىزنى ئالدىغا سېلىپ مولىمىناخۇننىڭ ئۆيىگە كېلىۋاتاتتى؛ ئۇنىڭ قارامتۇل چىرايىدىكى مۇنچاقتەك تەرلەر كىرلەشكەن بويىنىغا ساقىپ چۈشۈۋاتاتتى؛ قىزنىڭ قولىدا يېرىم چىشلەنگەن ئالما، يەنە بىر قولىدا ئوتىغۇچ بار ئىدى، راخماننىڭ دولىسىدا بىسى قايرىلىپ كەتكەن بىر كەتمەن تۇراتتى، ئۇنىڭ كۆزى تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ، قىزغۇچ ساقاللىرى تىكەندەك تىرتىيىپ چىققاندى. ئۇلار دەرۋازا تۈۋىگە كەلگەندە راخمان:"مەن كىرمەي، سىلە كىرىپ چىققىلا " دېدى. خەلچىخان:"هېلى

بىرەر ئىش بولسا سىلىنى چاقىرىمەن“ دېدى. خەلچىخان پايپاسلاپ كەلگىنىچە كورىنى سۇپىدا ياتقان ئالتۇنخاننىڭ بېشىدا دوققىدە قويدى. ئالتۇنخان غەزەپتىن تېخىمۇ قارىداپ كەتكەن خەلچىخاننىڭ ئەلپازىدىن چۆچۈپ كەتتى،”مولىمناخۇن نېمىشقا تېخىچە كەلمەيدىغاندۇ، ئىت نېمىشقا قاۋىمايدىغاندۇ، خەلچىخان بولغان يەردە بالام تۇراقجان، ماۋۇ چىرايلىق جىنتەك بولغان يەردە كەنجى قوزام روزاخۇن بولۇشى كېرەك ئىدى، ئۇلار مېنى يالغۇز تاشلاپ نەگە كەتكەندۇ؟“ دەپ ئويلاپ ھەيرانلىقى ئاشتى، قوپۇپ بىر نەرسە دەي دېدى، لېكىن ئاغزىنى ئاچالمىدى، زۇۋانىنى ھەر قانچە قىلىپمۇ چىقىرالمىدى، گەجگىسى ياستۇققا تارتىشىپ، بېشى تېنى بىلەن قوشۇلۇپ تېگى يوق ھاڭغا چۈشۈپ كېتىۋاتقاندەك بولدى. خەلچىخان ئۇزىمىك بېشىدا ئۇنىڭغا مىقتەك قادىلىپ تۇراتتى. راخمانمۇ دەرۋازدا تۇۋىدە كەتمىنىنى دېۋەيلەپ تۇراتتى. خەلچىخان:” ئالتۇنخان، ئۆزلىرىنى ئاغرىپ قاپتۇ دەپ ئاڭلاپ ئالاھىدە ئاش ئېتىپ يوقلاپ كەلدىم“ دېدى. قورقۇنچتىن ئالتۇنخاننىڭ يۈرىكى پۇلاڭلاپ كەتتى،”ھويلامدىن چىق! “ دېمەكچى بولسىمۇ، زۇۋانىنى چىقىرالماي خىقىراپ قالدى. ئاڭغىچە راخمان ھويلىمىدىكى قوتاندا سولاقلىق، ھارۋا قاتسا بولىدىغان بۇقىنى سۆرەپ ماڭدى؛ ئالتۇنخان چىدىيالمىدى ، مولىمناخۇن چاقىقان كېلىپ بۇلارنىڭ ئەدىۋىنى بەرسە بولاتتى دەپ بىتاقەت

بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسمىنى چاقىرىپ، يەنە ئاۋازىنى چىقىرالماي قىينىلىپ تىپىرلاپ كەتتى...

ئۆستەڭدىن سۇ ئەكىلىپ ئەپكەشنى قويۇپ تۇرغان مولىمىناخۇن ئالتۇنخاننىڭ ئىڭراۋاتقانلىقىنى، بىر نېمىلەرنى دەپ جۆيلۈۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ يۈرىكى سىيلىپ كەتتى.

4

مەھەللىنىڭ ئىچىملىك سۈيىنى ياخشىلاش ئۈچۈن كولىنىۋاتقان كۆلچەك ئا سا سەن پۈتەي دەپ قالدى، ئەزالار بۇ ئىشنى ھاشارنىڭ ئورنىدىلا قىلدى. كولىنىپ بولغان كۆلچەكنىڭ چۆرىسى رىشاتكىلىق تام بىلەن ئېتىلدى. رىشاتكىلار تېخى يېشىل سىر بىلەن كۆركەم سىرلاندى. مەھەللە باشلىقى ئۆزى باش بولۇپ كۆلچەككە سۇ باشلاپ كەلدى ۋە كۆلچەككە كىرىدىغان ئىشىكنىڭ ئاچقۇچىنى ئۆزى مەخسۇس ساقلىدى. ئەمما ھېچكىم بۇ كۆلدىن سۇ ئېلىپ ئىچمىدى؛ تۇنجى قېتىم قۇيۇلغان سۇ قاغجىراق يەرگە تېزلا سىڭىپ كەتتى. كېيىن يەنە سۇ قويغاندا تۇرۇپ قالغان توختام سۇ ئىككى-ئۈچ سائەتلا ساقلىنىپ، كۆندۈزى ئىسسىقتا پارلىنىپ، كېچىسى يەرگە سىڭىپ ئازلاپ قالدى. ئەگەر سۈزۈلگەن سۇغا چىلەك تاشلانسىلا

چىلەك چۆكە ـ چۆكمەيلا سۇلار دۇغلىنىپ كېتەتتى؛ سۇ ئىچىدىن چاۋا ـ چاتقاللار، پاخال سامانلار ھەتتا تېزەك پارچىلىرى بىر ـ بىرە كۆرۈنۈپ قالاتتى.

كۆلچەك تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىنغان كۈنىنىڭ ئەتىسى كۆلچەكتە ئىككى ئۆلۈك چاشقان بايقالدى، بۇ گەپ تېزلىكتە تاراپ، كۆلچەكنىڭ كۈرسىنى تېخىمۇ چۈشۈرۈۋەتتى؛ خەقلەر"ھېلىمۇ شۇ سۇنى ئىچىپ سالماپتىكەنمىز، ئەقلىمىزنى بۇلغىمايلى" دېيىشىپ، يەنىلا ئۆستەڭنىڭ ئېقىن سۈيىنى ئىچىشكە باشلىدى.

ھاجەتخانىلارمۇ ئۆلچەم بويىچە تەكشۈرۈلدى، بىر نەچچە ئائىلىنىڭ ھاجەتخانىسى ئۆلچەمگە توشمىغان ھېسابلىنىپ، قايتا سېلىنىشقا بۇيرۇلدى، شۇ قاتاردا مولىمناخۇننىڭ ھاجەتخانىسىمۇ بار ئىدى."ھاجەتخانىنى خەق ماڭمىدىغان يولدىن يىراق سېلىڭلار" دېيىسە، مولىمناخۇن يول بويىدىكى كونا ھاجەتخانىسىنىڭ ئورنىغىلا يەنە يېڭىدىن ھاجەتخانا سېلىۋالغانىدى. مەھەللە باشلىقى ئۇزاقتىن بۇيانقى ئاچچىقىنى چىقاردى:

— بۇ نېمە قىلىق مولىمناخۇن، خەقنىمۇ ئانچە ـ مۇنچە ئويلاپ قويۇڭلا!

— ھاجەتخانامنىڭ بۇرۇنقى جايى مۇشۇ!

— شۇنچە كەڭ تېمىڭلا تۇرۇپ باشقا يەردىن دوپپاڭلىدەك جاي چىقمىدىما؟!

— چىقسا سالمامدىم...

— نەچچە ۋاقتىن يولنى پوق پۇرىتىپ كەلدىڭلا، گەپ قىلمىدۇق! خەققە كېسەل يۇقسا مەسئۇلىيەت سىلىگە ئارتىلىدۇ مەن دەپ قوياي، يۇقىرىدىن باشلىقلار كەلسە سىلىنى تۇتۇپ بېرىمەن، خەققە پوقۇڭلىنى پۇراتماي ھاجەتخاناڭلىنى دەرھال ئىچىگە تارتىڭلا!...

— ئالتۇنخان كېسەل، دوختۇرخانىغا بارمىسام تېخى، باللار يوق... يېتىشىپ بولالمايمەن...

— شۇڭا دەيمەن، سىلىگىمۇ كېلىدۇ ئەنە، موشۇنىڭ بىلەن بۇ مەھەللىدىن 16 ئادەم دوختۇرخانىغا يوللاندى، ئۈچ ئادەم ئۆلۈپ كەتتى. بۇنى نېمىشقا ئويلىمايسىلە؟! ئالدىرىماڭ يارەي، سىزگىمۇ بارەي...ھۆكۈمەت سىلىنى يامان ئىشقا بۇيرۇمايدۇ، ھەر قانداق بانايى سەۋەپ بىلەن بۇ ئىشنى ئاقسىتىپ قويساڭلا بولمايدۇ، مەن دەپ قوياي، ئەمدى قۇرۇق بانا قىلماڭلا، بىر كۈندە قىلىپ بولسىلە، بۇ مەھەللىدە سىلىدەك چاتاقان ئادەم يوق!-مەھەللە باشلىقى قاپاقنى تۈرۈپ كېتىپ قالدى.

مولىمىناخۇن يەنە ھۆكۈمەتنىڭ ئاۋامىس ئىشلىرىنى قاغاپ، ئەمما ئەمەلدارلارغا بويسۇنمىسا ئۆزىگە بەربىر ياخشى ئەمەسلىكىنى ئويلاپ، ھاجەتخانىسىغا قاراپ ئىچى ئاچچىققا تولدى.

مولىمىناخۇن كۆندۈزى دوختۇرخانىغا بېرىپ ئالتۇنخاننى بىرەر ۋاق يوقلاپ، قالغان ۋاقىتتا ھاجەتخانىسىنى قوي قوتىنىنىڭ يېنىغا يۆتكەپ سالدى، خۇسۇسىي ئىشى بولغاچقا ھەر ھالدا ياخشى ئىشلەپ پۈتتۈردى، بۇ ھاجەتخانىنىڭ تېمىمۇ خۇددى مولىمىناخۇننىڭ كەينى تېمىدەك ئۈستىگە يۇقىرىلىغانسېرى ئىچىگە كىرىپ كەتكەنىدى. مەھەللە باشلىقى كۆرۈپ مەسخىرىلىك كۈلدى، بوپتۇ دېدى.

5

كۆلچەك ئاخىر تاشلىنىپ قالدى، ئەمما خەقلەر ھاجەتخانىسىنىڭ راھەتنى كۆرۈشتى. مولىمىناخۇنمۇ ئۆزى سالغان ھاجەتخانىدا ھوزۇرلۇنۇپ ئولتۇرۇپ، ”ھۆكۈمەت بۇ ئىشنى چىڭ تۇتۇپ ئەسلىدە ئوبدان قىپتىكەن، بۇ نەدىمۇ گىجىك ئىش بولسۇن، ئەسلىدە ئوبدان ئىش ئىكەن“ دەپ ئويلىدى.

ئالتۇنخاننىڭ كېسىلى يەنىلا بىر خىل تۇراتتى. يېزىلىق دوختۇرخانا ئېغىر كېسەللەرنى ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا ئۇدۇللۇق يەتكۈزۈپ تۇراتتى. يېزىلىق دوختۇرخانىغا يېڭى كېسەللەر ئۆزۈلمەي كېلىپ تۇراتتى، دوختۇرخانىنىڭ ياتاقلىرى يېتىشمىگەنلىكتىن، دوختۇرخانا ھويلىسىغا

كارىۋات قويۇلدى، بۇ كارىۋاتتىمۇ ئورۇنلىشالمىغان كېسەللەر يەردە ياتقۇزۇلدى.

ئالتۇنخان ئورۇقلاپ، قىزغۇچ مەڭىزلىرى كۆز ياپرىقىمدەك سارغىيىپ كەتكەنىدى. ئۇنى يوقلاپ بارغان مولىمناخۇن خوتۇنىنىڭ تونۇغۇسىز دەرىجىدە زەئىپلىشىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، بۇ خەتەرلىك كېسەلنىڭ يامانلىقىنى ئەمدى تونۇغاندەك بولدى:

— ئاڭلىسام بەزىلەر ساقىيىپ چىقىپتۇ، سىلىنىڭ نېمىشقا ساقايمايدۇ؟ دوختۇرلار زادى نېمە ئىش قىلىدىكەن؟

— دوختۇرلار ئوبدان قاراۋاتىدۇ، ئاسمىكۇلنى كۆندە بېرىدۇ، تاڭەي، ھېچ پايدا قىلغاندەك ئەمەس. ئەتىگەندە ئۇلار يەنە تەكشۈرۈپ كۆرۈپ، ”بۇ بولماپتۇ، سىلىنى ناھىيىگە يۆتكىمىسەك بولمىغۇدەك“ دېيىشتى. يۆتكىسىمۇ يۆتكىسە، پاتراق ئوڭشىلىپ كەتسەم بولاتتى، ـ دېدى ئالتۇنخان ئىنجىقلاپ.

— بولسا شۇنداق قىلسۇنا ساقىيىدىغانلا ئىش بولسا !ھۆكۈمەت داۋالاپ ساقايتامدىكەن؟!

— تاڭ، ئۇقمىدىم...

— جان كۆچ كەلگەندە بىزمۇ پۇلنىڭ كۆزىگە قاراپ ئولتۇرمايلى، ھۆكۈمەتمۇ قاراپ تۇرماس، ـ دېدى مولىمناخۇن خوتۇنىنىڭ ساغرىپ قالغان كۆزىگە قاراپ قورقۇپ.

— ۋاي جېنىمەي، ئۇھ... ئەجەپمۇ قىينىلىپ كەتتىم، پۇل تاپتۇق دەيمىز، پۇلنى مۇشۇنداق يەردە خەجلىمەي قانداق قىلىمىز، ئۆيلە يدىغان بالاڭلارمۇ قالمىدى...- ئالتۇنخاننىڭ چىرايى ئازابلىق قورۇلۇپ كەتتى.

— خۇدادىن قازا كەلسە بەندە غىلىڭ قىلالمايدۇ، ئەمما سىلىدەك ئاغرىققا سەۋەب قىلىش كېرەك،- دېدى مولىمىناخۇن ئالتۇنخاننىڭ ياداپ كەتكەن قولىنى تۇتۇپ.

— ناماز ئوقۇۋاتامسىلە؟!...

— ھە... ئوقۇۋاتىمەن، ھەر نامىزىمدا سىلىگە خۇدادىن شىپالىق تىلەپ دۇئا قىلىۋاتىمەن.

— ئوقۇپ تۇرۇڭلا، مەسچىتكە چىقىڭلا، مەنمۇ كېسەلجان تۇرۇپ ئوقۇۋاتىمەن. خۇدايىم سىلىنى ھەرگىز بۇ كېسەلگە قويمىغاي، ئۆستەڭ سۈيىنى پاكىز سۈزۈلدۈرۈپ، قازاندا تازا قاينىتىپ ئىچىشنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالماڭلا، ئۇلاغلارنىمۇ ئۇسسۇز قويماڭلا...

— ماقۇل، ئەنسىرىمەڭلا، خۇدايىم ساقلا ھاي!

مولىمىناخۇن ئالتۇنخانغا ئۆزى ئەتكەن پولودىن ئالغاچ كەلگەنىدى، ئالتۇنخان ئاشتىن ئەمدى بىر قوشۇق يەي دەپ تۇرغاندا ئۇنىڭ كېسىلىنى يەنە تەكشۈرۈشكە كەلگەن قاپىقى يامان دوختۇر بۇنى كۆرۈپ چېچىلىپ كەتتى:

— كېسەللىرى نېمىشقا ساقايمايدىكىن دېسەم، ئەسلىدە مۇنداق ئىشكەن ـ دە! بىز كېسەللىرىنى ساقايتالماي ئاۋارە، سىلە بىر كېسەلنى ئىككى قىلالماي ئاۋارە، قويسىلا قاچىنى! هوي ئاكا، قاچىنى يىغىشتۇرۇپ بۇ يەردىن كەتسىلە، ئۆزلىرىگە كېسەل يۇقتۇراي دەملا ـ يا؟! كېسەلگە تاماق ئەكىلىشكە، كېسەلنىڭ يېنىدا ئۇزاق تۇرۇشقا بولمايدۇ دەپ قاچانغىچە دەيمىز؟ گەپ ئۇقمايدىغان قانداق بەغەرەز خەقتۇ بۇ؟!

— ئۇكاموي، مەن بۇ ئاشقا پاكىز سۇنى قويۇپ ئەتكەن، ئىشەك سۈيدۈكىنى قوشۇپ قويمىغان! ـ دېدى مولىمناخۇن ئۇشتۇمتۇت غەزەبلىنىپ، ـ ئاغرىققا ئاش بەرسە نېمە بوپتۇ؟ هەقاسىڭلار سۆيۈق شوۋگۈرۈچتىن باشقىنى بەرمەيدىكەنسىلەر، مۇشۇنداق قىلساڭلار ئۇ قانداق ساقىيىدۇ؟

— كېتىڭ دېگەندىكىن كېتىڭ، سىز بىلەن تاكاللىشىدىغان چولام يوق، شۇ تاپتا كېسەللەر بىزنى ساقلاپ تۇرىدۇ!

— ماقۇل دەپ قايتىپ تۇرۇڭلا، ـ دېدى ئالتۇنخان ئىبرىگە مۇڭلىنىپ قاراپ، ـ ئەمدى ماڭا ئاش ئەكەلمەڭلا، مەندىن ئەنسىرىمىسەڭلامۇ بولىدۇ.

ئالتۇنخاننىڭ بۇ گەپلىرى مولىمناخۇنغا خۇددى سىلە ماڭا ئەمدى لازىم ئەمەس، يېنىمغا كەلمىسەڭلامۇ بولىدۇ

دېگەنــدەك بىلىنىــپ كەتتى. مولىمىنــاخۇن ئــارتۇق گەپ قىلمــاي، مىــڭ جــاپــادا ئېتىــپ خوتۇنىغــا يېگۈزەلمىگەن پولوســـــنى كۆتۈرۈپ دوختۇرخانىدىن ئەلەم بىلەن چىقىپ كەتتى.

6

يازنىڭ ئەلۋەك كۈنلىرىدە دېھقانلار يەنىلا ســاغلام ئىدى، ئۈچەي ســـۈرگىســـــى دېگەن بۇرۇنقى ھەقىقىي ۋابا، چۈما كېســـــلىگە باققاندا ئۈنچە قورقۇنچلۇق ئەمەس ئىدى، مۇۋاپىق قوغدانســـــا ۋە داۋالانســـــا ســـــاقىيىپ كېتەتتى. مەھەللىدىكىلەر كۈندۈزى ئاپتاپتا ئىشلەپ ئۇسساپ كەتسە ئىلاجىنىـــڭ بېرىچە قوغۇن تـــاۋۇز، قېتىق يـــاكى تولۇق قايىنىتىلغان ســـۇ بىلەن تەشـــنالىقنى باســـاتتى، پەقەت بولمىغاندا يەنە ئېرىق ـ ئۆســـتەڭنىڭ ئېقىن ســـۈيىنى سۈزۈلدۈرە ـ سۈزۈلدۈرمەيلا ئىچىشكە مەجبۇر بولاتتى. تېخى نامەلۇم كېسەل ۋە بالا ـ قازانىڭ ۋەھىملىرىدىن كۆرە، كۆز ئالدىدىكى نەرسىلەر ئۇلارنىڭ نەپسىنى ئالدىرىتىپ، كۆڭۈل تەشـــۋىشـــلىرىنى ئۇنتۇلدۇراتتى. ئەمما دوختۇرخانىدىكى كېســـەللەر ســـــاقىيىپ چىقمايلا مەھەللىدىن يەنە يېڭى كېســـەللەر دوختۇرخانىغا يوللاندى. بۇ كېســـەللەر ئىچىدە ئۆزىنى ناھايىتى ئاياپ قوغۇن ـ تاۋۇز يېگەن، قايناق ســـۇ ئىچكەنلەرمۇ، چاڭقاقلىقنى باســـالماي ئېرىققا ياكى

ئۆستەڭگە بېشىنى تىقىپ توختام سۇ ۋە ئېقىن سۇلارنى ئىچىپ قويغانلارمۇ بار ئىدى، بۇلارنىڭ كۆپرەكى قوي - كالا باقىدىغان ياشلار، باللار ئىدى. بۇ يۇقۇملۇق كېسەل گويا سىرلىق بىر ئالۋاستى بولۇپ مەھەللىنى توختىماي كېزىپ يۈرەتتى ھەم مەھەللىدىكىلەرگە خۇددى ئەزرائىلنىڭ ئەلچىسىدەك بىلىنەتتى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قاچانلاردا، قەيەرلەردە بۇ ئالۋاستىنىڭ چاڭگىلىغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى بىلەلمەيتتى، پەقەت ئۇلۇغ پەرۋەردىگاردىغا تۆۋە قىلىپ، ئۈمىد تىلەيتتى. كېسەلمەن بوۋايلار ۋە ئانچە قېرىپ كەتمىگەن بولسىمۇ تېنى ئاجىزلار، تۇغۇتى يېقىنلىشىپ قالغان بەزى ئاياللار ناھىيلىك دوختۇرخانىلاردىمۇ شىپا تاپالماي ئۆلۈپ كېتىۋاتتى، ”پالانى مەھەللىدىن پۇكۇ ناخۇن، ياكى پۇكۇندخان ئېرىخوبىنىڭ بولۇپ ئۆلۈپ كېتىپتۇ“ دېگەن خەۋەرلەر ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ئاشۇ يۇقۇملۇق كېسەللىكنىڭ خەتىرىگە ئۇچرىغانىدى.

مولىمناخۇن بىرەر كىمدىن ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلىسىلا ئالتۇنخاندىن ئەنسىرەپ كېتەتتى. ئۇ يېزىلىق دوختۇرخانىغا بېرىپ ئالتۇنخاننىڭ ناھىيلىك دوختۇرخانىغا يۆتكەپ كېتىلگەنلىكىنى ئۇقتى؛ ناھىيە بازىرى مولىمناخۇن ئۈچۈن قوغۇنلۇقنىڭ يولى ئەمەس ئىدى، ئۆيىدىن، ئۇلاغ - قارىدىن خەۋەر ئالمىسا بولمايتتى. ئۇ مانا - ئەنە دەپ بولغىچە ئالتۇنخان ساقىيىپ ئۆيىگىمۇ كېلىپ بولدى. بۇ چاغدا

مولىناخۇن ئۈزۈم بارىڭى ئاستىدىكى كارىۋاتتا ئۇخلاپ ياتاتتى. ئالتۇنخان ئۇنىڭ تىنىقىنى تىڭشاپ، سەل ئۆتۈپ خورىكىنىمۇ ئاڭلاپ كۆڭلى ئارامىغا چۈشتى، باغقا كىردى. باغنىڭ بۇلۇڭىدىكى قوتاندا كالا، قويلار ئىسسىققا چىدىماي تامنىڭ سايىسىدا تۈگۈلۈپ يېتىشاتتى، سەل نېرىدىكى يېڭى ھاجەتخانا كىچىككىنە پوتەيدەك قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. باغدىكى ئۆرۈكلەر تۈگەپ، ئالمىلار، شاپتۇللار پىشىشقا باشلىغانىدى. باراڭلاردا ئېسىلىپ مەي باغلاپ كەتكەن ساپاق-ساپاق ئۈزۈملەرنى توپا-چاڭ ۋە ئۆمۈچۈك تورى قاپلاپ كەتكەنىدى. تۇراق ۋە روزى بار ۋاقىتلاردا بۇ ئۈزۈملەر ھەرگىز بۇنداق تۇرۇپ قالمايتتى، ئاكا-ئۇكا ئىككىسى ھەر كۈنى ئۈزۈم يەيتتى، يەكشەنبە كۈنى بازارغا ئاپىرىپ ساتاتتى؛ ئالتۇنخان ئۇلارنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ قېتىق ساتاتتى. باللار خۇددى بىر ياققا ئوينىغىلى قاچقاندەكلا يوقالدى... ئالتۇنخان باللىرىنى ئويلاپ يەنە ئۇزاققىچە ئېسىنى يىغالمىدى، كۆزلىرى ياشقا تولدى. ئۇ مانا ھازىر يۇقۇملۇق كېسەللىكنىڭ خەتىرىدىن قۇتۇلدى، ئۆلۈمدىن ئامان قالدى. شۇنىڭغا قارىغاندا ئادەمدىكى جانمۇ ئۇنداق ئاسان چىقمايدىكەن؛ ئەمما ئۇ ئىككى ئوغلىنىڭ جېنى خۇددى ئىككى چىۋىنىڭ جېنىدەكلا قەدىرسىز تۈگىدى، بۇلارنى تەقدىر پېشانىدىن كۆرمەي نە ئىلاج!

قوش ـ سۆرەمگە قېتىلغان ئۆكۈزدەك ئېغىر قەدەم بېسىپ هاياتلىق يولىنى داۋام ئېتىۋاتقان هەر بىر جاپاكەش دېھقان قوشقا قاتقان ئۆكۈزنى توختىتىپ ئارام ئالدۇرۇپ، ئالدىغا بىر قۇچاق ئوتنى تاشلاپ بەرگەندە ئۆزىمۇ ئارامغا، راھەتكە چىقىپ قالىدۇ، قاتتىق قۇرۇق نان بىلەن چاي ئىچىدۇ ياكى بىرەر ئورام موخۇركا چېكىۋالىدۇ...
مولىمناخۇن قاتتىق ھېرىپ ئۇخلاپ كەتكەچكە خېلىغىچە ئويغانمىدى، ئۇ چۈشىدە قوش ھەيدەۋاتاتتى، قىرنىڭ ئۇ بېشىدا تۇراق بىلەن روزى كالىغا ئوت ئېلىۋاتاتتى. بىردەمدىن كېيىن كالىلار قوشتىن چىقىرىلىپ سۆرەمگە سېلىندى، مولىمناخۇن سۆرەمگە چىڭ دەسسەپ، كالىلارغا تا ياق ئۇردى. ئاغزىدىن ئاپئاق كۆپۈك يېنىپ كەتكەن كالىلار كۆزىنى چەكچەيتىپ ماڭغىلى ئۇنىماي تۇرۇۋالدى. مولىمناخۇن بەستىلىك ھەم ئېغىر بولغاچقا ھېرىپ ھەم قورسىقى ئېچىپ كەتكەن كالىلار سۆرەمنى تارتالمىدى. مولىمناخۇنمۇ شۇ كالىلار بىلەن تەڭلا ھېرىپ ھالىدىن كەتتى ، سۆرەمگە دەسسەپ تۇرغان پۇتلىرى ئىختىيارسىز بوشاپ كەتتى. ئۇ سۆرەمدىن چۈشۈپ ئىككى ئوغلىنى چاقىردى. تۇراق بىلەن روزى ئېلىپ بولغان ئوت ـ چۆپلىرىنى قىرغا دۆۋىلەپ قويۇپ، ئاتىسىنىڭ يېنىغا كېلىشتى ۋە سۆرەمگە چىقىشتى. تۇراق كالىنىڭ ئارغامچىسىنى قولىغا ئالدى، روزى سۆرەمگە چىققىنىدىن خۇشال كۆرۈنەتتى. مولىمناخۇن تاياقنى تۇراققا

بېرىۋېتىپ:” تۇراقجان، كالىنى چىڭ باشقۇر بالام! روزى قارى، ئاكاڭنىڭ پۇتىغا ئېسىلىۋال! چوڭ چامىغا دۈچ كەلسەڭلار سۆرەمگە چىڭ ـ چىڭ دەسسەپ قويۇڭلار! “دېدى. قىردىكى ئوت ـ چۆپلەرگە قاراپ كالىلار سۆرەمنى جېنىنىڭ بېرىچە سۆرەپ ماڭدى، تۇراق ھودۇقۇپ ئارغامچىنى چىڭ تارتتى، كالىلار بويسۇنماي ئالدىدىكى ھەر يوغان چالمىلاردىن، دۆڭلەردىن ئاتلاپ ماڭدى، سۆرەم بىر يوغان چالمىغا دۈچ كېلىپ ئۇنى ئېزىش ئۇ ياققا تۇرسۇن، شۇ چامىغا پۇتلىشىپ ئۆرۈلۈپ كەتتى، تۇراق بىلەن روزى سۆرەمنىڭ ئاستىدا قالدى. مولىمناخۇن يۈگۈرۈپ بارغاندى، سۆرەمنىڭ ئېزىدىن باشقا ھېچنېمىنى كۆرەلمىدى. سۆرەم ئۇ ئىككى بالىنى ھەش ـ پەش دېگۈچىلا يەرگە كۆمۈۋەتكەنىدى. ئىككى كالا سەل نېرىدا قىردىكى ئوت ـ چۆپلەرنى ئاچكۆزلۈك بىلەن يەۋاتاتتى، باللار بۇ ئوت ـ چۆپلەرنى كالىلارغا ئالغانىدى، كالىلار قورسىقىغا ئالدىراپ باللارنىڭ بېشىغا چىقتى، بۇ نېمىدېگەن ناھەقچىلىق!! مولىمناخۇننىڭ غەزەپ ـ نەپرىتى قايناپ تاشتى، قولىغا تاياق ئېلىپ كالىلارنى ئۆلگۈدەك ئۇرۇشقا باشلىدى، كالىلار ئوتنى چۆرىدەپ ئايلىناتتى، قۇيرۇقلىرىنى خۇددى چىۋىن قورىغاندەك شىپاڭلىتىپ مولىمناخۇننى يېقىن كەلتۈرمەيتتى. مولىمناخۇن تېرىكىپ كالىلارنى تېخىمۇ قاتتىق ئۇرۇشقا باشلىدى، تايىقى سۇنۇپ كېتىۋىدى، يەردىن يوغان چالمىلارنى ئېلىپ كالىلارنىڭ

كۆزنگە ئاتقىلى تۇردى، ئېتتۇۋېرىپ بىر كالىنىڭ كۆزىنى ئاخىرى قۇيۇۋەتتى، بىچارە كالىنىڭ كۆزىدىن قانلىق ياشلار ئېقىشقا باشلىدى...

ئالتۇنخان ئۆيىدىكى ۋە باغ-ۋارانلىرىدىكى ھەممە نىمىسىنى بىرەر قۇر يوقلاپ چىقتى، ئاندىن ئۆگزىگە چىقتى، توخۇ-كەپتەرلىرىنىڭ سانىنى ئېنىقلاپ باقتى، ساق چىقتى. ئۆگزىدە قۇرۇتۇلغان گۆلە يېيىلىپ ياتاتتى، ئۆگزىگە چىقىپ قالغان ئۈزۈم تاللىرىدا پىشقان ئۈزۈملەر ساڭگىلاپ تۇراتتى. ئالتۇنخاننىڭ ئېغىزىغا سېرىق سۇ يىغىلدى، ئەمما يېيىشكە جۈرئەت قىلالمىدى. ئالتۇنخان ئۆگزىدىن يىراقلارغا قارىدى، كۆن ئولتۇراي دېگەندى، باللار كالا-قويلىرىنى ھەيدەپ ئېتىزلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يولنى بويلاپ يېنىپ كېلىۋاتاتتى، يېرىشلىلىقا ئورالغان قاتار تاملارنىڭ مورىلىرىدىن كۆكۈش ئىسلار تولغىنىپ چىقىۋاتاتتى. بىرلا راخمانىنىڭ ئۆيى غېرىبانە تاشلىنىپ ياتاتتى. ئالتۇنخان قاپاق تېرەكلەر ۋە قۇيۇق چىتلار قورشاپ تۇرغان شۇ ۋەيرانە ئۆيگە قاراپ بىر ھازا تۇرۇپ قالدى. خىيالىدا ئۆتمۈش، جېدەل، ئۆلۈم، يىغا-زارە...ھەممىسى گەۋدىلەندى.

7

مولىمىناخۇن چۈشىدىن ئازابلىنىپ ئويغاندى، كۆزىنى ئېچىپ ئۆگزىگە تىكلەنگەن شوتىنىڭ غىچىلدىغان ئاۋازىنى

ئاڭلاپ شــۇ ياقىقا قارىدى ۋە ئالتۇنخاننى كۆرۈپ مەڭدەپ قالدى:

— قاچان كەلدىڭلا؟

— ھېلى

— يوقلاپ بارغۇچە كېلىۋاپسىلە...

— ئۆزەڭلا يوقلاي دەپمۇ بارمىدىڭلا.

— قېيىدىماڭلا خوتۇن، ئۆي دەپ تىكلەپ قويۇپتۇق، ئىشــلىمىســەك تېخى، بۇ تويماس قوي ـ توپاقلارنى بىراقلا ئۆلتۈرۈپ ســويغىلى يا بولمىســا...ئېتىزغا چىقىپ كەتمەن چاپمىساق تېخى بولمىسا... ئۆلسەك ئەڭگىزە تۈگەمىدىكىن بۇ ئىشلار...

— مەن ئۆلمەي ساق كەلدىم، مەن ئىشلەي، مېنى ئىش بېســۋالســا مەيلى؛ كۆتەكتەك ئەر كىشــى تۇرۇپ قاقشــايســىلىنا؟! خۇدايىم ســىلىگە مەندەك خوتۇننى بېرىپتىكەن، بولمىسا راخمان ساراڭدەك يۈرەتتىڭلا...

مولىمناخۇن ئاران ساقىيىپ كەلگەن خوتۇنىنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ ئارتۇق گەپ قىلمىدى، گەردىنىنى قاشــلىغىنىچە ئورنىدىن قوپۇپ كالا قوتىنىنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇ ســەل بىكار بولسىلا ئېغىل ـ قوتانلىرىنى چۆگىلەيتتى، كالىسىنىڭ يوغان كۆزىگە، كۆشــەپ تۇرغان ئېغىزىغا قارىســىلا ھەر قانداق ئىشــقا ئاشــۇ كالىدەك چىدامچان بولۇش

كېرەكلىكىنى، جاپادىن كېيىنكى ھوزۇر ـ ھالاۋەتنى كۆشەشىنىڭ نەقەدەر ئوبدان ئىش ئىكەنلىكىنى ھېس قىلاتتى.

مولىمناخۇن يەنە شۇ لايى ئۆستەڭدىن سۇ ئەكىلىۋەردى. ئالتۇنخان ھەر كۈنى ئاز دېگەندە ئىككى چېلەك سۇنى ئىشلىتىپ بولاتتى. بىر كۈنى چۈشتە مولىمناخۇن ئالتۇنخان ئاران سۈزۈلگەن سۇنى قۇيۇپ ئەتكەن سۇيۇقئا شتىن ئۈچ چىنە ئىچىپ، ئارقىدىن سەت كېكىرىپ ئېتىزلىققا ماڭدى؛ ئېتىزدىغا بېرىپ كالىسىنى قوشقا ماڭدۇرا ـ ماڭدۇرمايلا قورسىقىنىڭ ئاغرىقىدىن تولغىنىپ قالدى؛ بۇ ئاغرىقتىن كۆرە ھېلىقى يۇقۇملۇق كېسەلنىڭ ۋەھىمىسى ئۇنى قاتتىق چۆچۈتىۋەتتى، پۇت ـ قوللىرىدا جان قالمايدىغان چىرايى تاتىرىپ كەتتى. ئەتراپتا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى، ئۇ قىرنىڭ دالدىسىدىلا زوڭزىيىپ ئولتۇردى. كالىلار بىخارامان تۇراتتى، مولىمناخۇن كالىلارغا قاراپ ھەۋەسلىنىپ كەتتى. ئۇ يەنە قوش ئىزنى بويلاپ يۈگۈرۈپ يۈرگەن بىر تولۇم چاشقاننى كۆرۈپ قالدى، قوغلاپ بېرىپ ئۆلتۈرەلمىدى.

ئالتۇنخان مولىمناخۇننى يەرلىك ئۇسۇللار ۋە دوختۇرخانىدىن ئېلىۋالغان دورىلار بىلەن ئىككى كۈندە داۋالاپ ساقايتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ قورسىقى كۈن ئارىلاپ گاھى قاتتىق، گاھى بوش ئاغرىپ تۇردى، پەقەت

خاتىرجەم بولالمىدى، كېســـەللىك، ئۆلۈم ۋەھىمىســـىدىن زادىلا قۇتۇلالمىدى، ئاخىر چىدىماي خوتۇنىغا:

— ئالتۇنخان جان كەتمىسمۇ مەيلى، قۇدۇق كولايلى! ـ دېدى.

— كولىيالامدۇق؟ ـ دېدى ئالتۇنخان گۇمانســـىراپ، ـ بىز كولىساق خەق تولا سۇ دەپ كېلىۋالامدىكىن...

— بىزنىڭ تام خەقتىن يىراقتا، كىم كۆرىدۇ؟ سۇ چىقسا بىر دەڭلا، ھېلىقى ئـادەمنىــڭ قۇدۇقىــدىن ئون نەچچە مېتىردا سۇ چىقىپتىكەنمىش!

— ئۇنداقتا بىزمۇ كۈندە بىر مېتىردىن كولىســـاق ئون نەچچە كۈندە كولاپ سۇ چىقىرىپ بولغىدەكمىزغۇ؟!

— يەرنىڭ قېلىنلىقى ئوخشىمايدۇ، ـ دېدى مولىمناخۇن ھويلىســـىغا قاراۋېتىپ، ـ بەزى يەردىن مىڭ چوڭقۇر كولىســـىمۇ ســـۇ چىقمايدۇ. بەزى يەردىن بىر نەچچە مېتىر كولا ـ كولمايلا سۇ چىقىدۇ، بەزى يەردىن كولىمىسىمۇ سۇ چىقىدۇ، بۇلاق بولىدۇ. ئەگەر بۇ يەردىن ســـۇ چىقســـا تەلىيىمىز...

— ئەگەر سۇ چىقماي قالسا كولىغىنىمىز بىكار بولىدۇ، ئـانـدىن ئۇ ئورەكنى كىم تىنـدۇرىـدۇ، بۇنىمۇ ئويلاپ قويۇڭلا!

— كولىمىغۇچە ئۇقمايمىز، بىر كولاپ باقساق دەيمەن!

— كولايمىز دېسەڭلا كولاپ باقايلى، خۇدايىم تارتقان جاپايىمىزغا چۇشلۇق سۇ بېرىپ قالسا ئەجەپ ئەمەس.

— يەرنىڭ تېگىدە شۇنداق ئوبدان سۇ تۇرسا، كۈندە بۇ لاي دوغاپنى ئىچىۋېرىپ قورسىقىمىزنى ئاغرىتىپلا يۈرۈيمىزمۇ؟ بۇرۇنلا زادى شۇنداق پىلانىم بار ئىدى، ئەمدى بولسىمۇ تازا ۋاقتى كەلدى! كېلىڭلا، قۇدۇقنى نەگە كولايمىز، دەڭلا! - مولىمىناخۇن كەتمەننى قولىغا ئېلىپ، خوتۇنى بىلەن دېيىشىپ قۇدۇقنىڭ ئورنىنى مۇقىملاشتۇردى ۋە ئۆيەرنى يۇملاق چېپىپ بەلگە قىلىپ قويدى.

شۇنىڭ بىلەن قۇدۇق كولاش باشلىنىپ كەتتى. مولىمىناخۇن توپا قازدى، ئالتۇنخان توپا تارتتى. بىرىنچى كۈنىلا ئىككى مېتىر كولاندى. قۇدۇق چوڭقۇرلىغانسېرى توپىسىنى تارتىش تەس بولدى. مولىمىناخۇن قۇدۇقتىن سۇ تارتىدىغاندا ئىشلىتىدىغان چىغىرىقتىن بىرنى ياسىدى، ئۇ يەرنىڭ تېگىنى كولاپ توپىسىنى چېلەككە ئۇسۇپ بەرسە ئالتۇنخان ئۈستىدە تۇرۇپ چېلەكنى ئوڭايلا تارتالايدىغان بولدى. يەر تېگىگە چوڭقۇرلىغانسېرى توپا چىقىرىش تەسلىشىپ كەتتى، مولىمىناخۇن دەستىنى قىسقا قىلىپ كېسىپ ئىشلىتىۋاتقان ئىتتىك، ئەپچىل كەتمىنىمۇ گاللىشىپ كەتتى. ئالتۇنخان قۇرۇق چېلەكنى مولىمىناخۇنغا چۈشۈرۈپ بەرگەندە چېلەك ئىلمەكتىن بىر نەچچە قېتىم ئاجراپ كېتىپ، پەستىكى مولىمىناخۇننىڭ كاللىسىغا تېگىپ، ئۇنىڭ بېشىنى تۇخۇمدەك ئىششىتىپ قويدى. مولىمىناخۇن

بېشىنى چاڭگاللاپ، ۋايجانلاپ بىر دەم ئولتۇرۇپ كەتتى، ئاندىن ئۇستىدە ئىچى سېرىلىپ تۇرغان ئالتۇنخانغا قاتتىق ۋارقىرىدى:

— ئاستىراق چوشۇرسەڭلا بولمامدۇ!

— ئاستا چوشۇگەنتىمغۇ، ئەستا، بولمىسا چىلەكنىڭ بېغىنى ئىلمەككە سىم بىلەن چىڭ باغلىۋېتىڭلا...

مولىمناخۇن شۇنداق قىلدى، ئەمما يەنە بىر قېتىم ئالتۇنخان خىيال بىلەن تۇرۇپ قېلىپ، چىغىرىق چىلەكنىڭ ئېغىرى بىلەن تېز ئايلىنىپ كېتىپ، چىلەك يەنە مولىمناخۇننىڭ كاللىسىغا ”داڭگىدە“ تەگدى، تەگكەندىمۇ چىلەكنىڭ تەگلىكىدىكى قاتتىق قىرى تېگىپ ئۇنىڭ بېشىنى قانىتىۋەتتى. قاتتىق ئاغرىق ۋە ئاچچىق دەستىدىن مولىمناخۇن گەپمۇ قىلالماي، كاللىسىنى تۇتۇپ ئولتۇرۇپ قالدى، دەردىنى ئىچىدە بىلدى، كۆزىدىن ياش چىقىپ كەتتى... بۇنى ئالتۇنخان كۆرەلمىدى. ئۇ چوڭقۇر ئورەككە بويۇنداپ قاراپ، يەرنىڭ تېگىدە قۇرتتەك تولغىنىپ ئولتۇرغان ئېرىنىڭ ھالىغا بەكمۇ ئىچ ئاغرىتتى، بىراق نېمە دېيىشىنى بىلەلمىدى. ئارىنى ناھايىتى ئېغىر بىر سۈكۈت قاپلىدى. بىر پەستىن كېيىن ئالتۇنخان يەرنىڭ تېگىدىن بوغۇق ۋە قەھرلىك بىر ئاۋازنى ئاڭلىدى:

— بولسا بېشىمنى يېرىپ ئىككى پارچە قىلىۋېتىڭلا! بۇنداق جاندىن تويدۇم! قۇدۇق كولايمەن دېگەنگە

تويدۇم، سۇ ئىچمەن دېگەنگە تويدۇم! بىر جېنىمغا قانچىلىك سۇ ئىچەتتىم مەن!؟ سىلىنى ئاياي دېمەسەم بۇ سوغوق يەرنىڭ تېگىدە نېمە قىلاتتىم مەن؟! ئىت ۋاپا، خوتۇن جاپا دەپ كۆرۈڭلا ما قىلىقىنى!

ئالتۇنخان گەپ ـ سۆز سىز بېرىپ، باراڭنىڭ ئا ستىدىكى كارىۋاتقا داستىخان سېلىپ چۆشلۈك چاي تەييارلىدى.

بېشى تېڭىلغان مولىمىناخۇن چا يدىن كېيىن خان ئويقۇسىنى باشلىدى؛ چۈش كۆردى، چۈشىدە كولانغان يەردىن سىرغىپ چىقىۋاتقان زۇمرەتتەك سۇلارنىڭ قاراڭغۇ ئاسماندىكى يۇلتۇزدەك جىمىرلاپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. . . مولىمىناخۇن چۈشىدىن ھاياجانلىنىپ ئويغىنىپ، قۇدۇق بېشىغا كەلدى. ئەمما قاراڭغۇ يەردىن باشقا ھېچنېمىنى كۆرەلمىدى، لېكىن يەنە ئازراق كولىسىلا شۇ يەردىن سۈزۈك سۇنىڭ دىدارىنى كۆرەلەيدىغانلىقىغا ئۈمىد باغلىدى.

ئۇلار ئۈچ كۈن ھەپىلىشىپ قۇدۇقنى ئالتە مېتىر كولاپ بولدى. تۆتىنچى كۈنى سەھەردىن باشلاپلا يەنە كولا شقا كىرىشىپ كەتتى. يەرنىڭ تېگى سوغوق بولغاچقا، مولىمىناخۇنمۇ بېشىغا چىلەك چۈشۈپ كېتىشتىن ئەنسىرەپ تۇرغاچقا، ئالتۇنخان ئۇنىڭغا ئىچىگە قوي يۇڭى تىقىلغان تۇماق كىيگۈزۈپ قويدى. يەرنىڭ چوڭقۇرىدىكى قاتتىقلىققا مولىمىناخۇننىڭ قولىدىكى كالتە كەتمەنمۇ ئاران پايلىدى. ئالتۇنخانمۇ ئېرى بىلەن چىشىنى چىشلەپ قاتتىق

ئىشلىدى. بۇ كۈنى ئۇلار ئۈچ مېتىر كولاپ رېكورت ياراتتى. ئەمما ئەتىسى ئالتۇنخاننىڭ بېشى ۋە پۇت ـ قوللىرى ئاغرىپ ئېغىر ئىشلارغا كۆچىنەلمەيدىغان، تاماق ئېتىش تۈگۈل چاينىمۇ ئارانلا قاينىتالايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدى. مولىمناخۇننىڭ پۇت ـ قوللىرىمۇ سىقىراپ ئاغرىپ، بېلى تېلىپ ئاغرىيدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ بەستلىك بولغاچقا قۇدۇقنىڭ ئايلانمىسىنىمۇ چوڭراق چېپىپ بارمىسا ئۆزىنى سىغدۇرىدىغان يەر قالمايتتى. ھەر قېتىم زوڭزىيىپ ئىشلىگەندە ھەر بەش مىنۇتتا بىر قوپۇپ بېلىنى رۇسلىۋالمىسا بېلىنىڭ ئاغرىقىغا چىدىيالماي قالاتتى، ئىشقا ياراپ قالغان ئوغۇللىرىنى ئەسلەيتتى. ئۇ ھەر قېتىم بېلىنى رۇسلاپ ئۆرە بولغاندا ئۆزىنى ئىككى قانىتىدىن ئايرىلىپ مۈشۈ ئورەككە چۈشۈپ كەتكەن نىمجان قۇشتەك ھېس قىلاتتى،” ئەر خەق بېلىدىن كەتسىلا تۈگەيدىكەن، ئەۋلادسىز قېرىپ ئۆلگەندە يەنە مۈشۈنداق قارا يەرنىڭ تېگىدە چىرىپ تۈگەيدىكەن“ دەپ ئويلايتتى. ئۇ قۇدۇق كولاۋېتىپ تۇرۇپلا ئۆزىنىڭ گورىنى كولاۋاتقاندەك ھېس قىلىپ ۋۇجۇدى تىترەپ كېتەتتى، يەر نېمىدېگەن سوغۇق ـ ھە! ئۇ سۇ ئىزدىمەكچى، چۈشىدە كۆرگەن زۇمرەتتەك سۇنى كۆرمەكچى ئەمەسمىدى؟! قاراڭغۇ ئاسماندا ئاي ـ يۇلتۇز بولمىسا ئاسمان سەت كۆرۈنگەندەك، قاراڭغۇ يەر تېگىمۇ ئەگەر سۈزۈك سۇدىن پارقىرىمىسا گۆردەك قورقۇنچلۇق بولۇپ كەتمەمدۇ؟!... مولىمناخۇن چىن كۆڭلىدىن

خۇداغا سېغىندى ۋە ئۇنىڭدىن مەدەت تىلىدى؛ خۇداغا باغلانغان روھى كۈچ ئۇنىڭغا باشقىدىن كۈچ-قۇۋۋەت ئاتا قىلدى. ئۇ ئىشتانلىرىنى ۋە يەكتىكىنى سېلىپ كۇسارچان، مايكىچان بولۇۋېلىپ قاتتىق ئىشلەشكە باشلىدى، ئىشلەۋېرىپ پېشانىسىدىن تەر ئاقتى، يەرنىڭ نەم، سوغۇق ھاۋاسى تازا خوشياقتى."مۇشەققەت تارتىۋېتىپ راھەت كۆرۈشتىنمۇ ئېسىل ئىش بارمۇ جاھاندا... "دەپ ئويلاپ، كۆڭلىنى ياسدى.

بىر ھەپتىدىن كېيىن قۇدۇق ئون مېتىر كولىنىپ بولدى، يەرنىڭ تېگىدىن ئەمدى قاتتىق نەم توپا ۋە شېغىل تاشلار چىقىشقا باشلىدى، مولىمناخۇن"سۇ چىقمىسا ئالتۇن چىقىپ قالسىمۇ مەيلىدى ئىگەكىم، خۇدايىم بېرىپ قالامدۇ تېخى... " دەپ كولاۋەردى. ئەر-خوتۇن بىر كۈن قاتتىق ئىشلەپ يەنە ئىككى مېتىر كولاپ بولدى، كولاپ چىقىرىلغان توپا ئاۋۋالقى توپىدىن نەچچە ھەسسە نەم ئىدى، قول بىلەن ئۇۋۇلىسا قولغا سۇ يۇقۇشۇپلا تۇراتتى؛ ئەمما بۇنداق توپىنى كەتمەن بىلەن بوشىتىش ئىنتايىن تەس ئىدى. مولىمناخۇن كەتمىنىنى تولۇق تاشتا بىلەپ ئىتتىك قىلىپ، قۇدۇققا يەنە چۈشۈپ بارلىق كۈچ-مادارىنى يىغىپ، تاشتەك قاتتىق يەرنى مۇز چاپقاندەك توك-توك قىلىپ چېپىشقا باشلىدى. كەتمەننىڭ بۇنداق قاتتىق چېپىلغانلىكى رېتىمى گويا تۆمۈرچىنىڭ بازغىنىغا ئوخشايتتى.

داۋاملىق كولىنىۋاتقان قۇدۇقتىن لاي توپا چىقىلىپ تۇردى، چىغىرىقنى چۆرىمەك بارغانسېرى تەسلەشتى، ئالتۇنخان چېلەكنى ھەر قېتىم كۆچەپ تارتقاندا تەۋرەپ-تەۋرەپ چىقىۋاتقان ئېغىر چېلەك تەكشى ئويۇلمىغان يەرلەرگە بەزىدە سۈرۈلۈپ كېتەتتى-دە، بىر مۇنچە توپىنى مولىمىناخۇننىڭ بېشىغا چۇ شۇرۇۋېتەتتى. ئالتۇنخانغا ئامال يوق ئىدى، مولىمىناخۇنمۇ ئاز قالغاندا چىدىماي تۇرالمىدى.

قۇدۇق كولانغىنىغا توققۇز كۈن بولغاندا قۇدۇقنىڭ تېگىدىن لاي چىقىشقا باشلىدى، لاي قاتلىمى يېرىم مېتىردەك كولىنىپ بولغاندا كەچ كىرىپ كەتتى، مولىمىناخۇننىڭ پۇتى رېزىنكە ئۆتۈك كىيىۋالسىمۇ مۇزلاپ كەتتى.

ئەتىسى ئۇلار بامدات نامىزىدىن يېنىپ قۇدۇق بېشىغا كەلدى ۋە قۇدۇق ئاستىدا كۆمۈشتەك ئاق، زۇمرەت سۇلارنىڭ جىمىرلاپ، چاقناپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ھاياجانلىرىنى باسالماي قېلىشتى. مولىمىناخۇن شۇ تاپتا چۈشىدە كۆرگەن مەنزىرىنى ئۆڭىدە كۆرۈۋاتاتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ سۇدىكى شولىسىنى كۆرۈپ بەخت شولىسىنى كۆرگەندەك بولۇشتى.

— بۇرۇنراق مۇ شۇنداق قىلساق بولماسمىدى دەيمەن ئالتۇنخان، كەچكىچە لاي سۇ ئىچىپ يۈرگىچە...

— قىلساق بولاتتى شۇ، نېمىشقا قىلمىغانتىڭلا؟!

— ئاش ئېتىپ، كىر يۇيىدىغان ئادەم سىلە بولغاندىكىن ما ئىشنى قىلىلى دېمىدىڭلا...

— سىلىمۇ ئاشنى ئىچىۋالساڭلا باشقىسى بىلەن كارىڭلا يوق يۈرۈۋەردىڭلا...

— بولدى، ئەمدى سۇدىن غەم قىلمايدىغان بولدۇق!- دېدى مولىمىناخۇن زۇمرەتتەك چىرايلىق سۇدىن كۆزىنى ئۈزەلمەي.

— بۇ سۇ تۇگەپ قالماس- ھە، چىلەك تاشلاپ باقامدۇق، چۆكەمدىكىن.

— تېخى چىلەك چۆككىدەك بولمىدى، يەنە ئازراق كولاپ لېيىنى تارتىۋەتمىسەك بولمايدۇ.

مولىمىناخۇن رېزىنكە ئۆتۈكنى كىيىپ قۇدۇققا يەنە چۈشتى. ئالتۇنخان ئۈستىدە تۇرۇپ سۇ تارتتى ۋە بۇ سۇنى تولىمۇ قىممەتلىك كۆرۈپ ئۇنى ئۈزۈم كۆچىتىنىڭ تۈۋىگە تۆكتى. مولىمىناخۇن سۇنى تارتىپ چىقىرىۋەتكەندىن كېيىن قالغان زەي، سۇلۇق يەرنى توختىماي چېپىشقا باشلىدى، سۇمۇ ئۈزلۈكسىز سىرغىپ چىققىلى تۇردى. ئۇ بىر تەرەپتىن سۇنى چىلەككە ئۇسۇپ، بىر تەرەپتىن قاتتىق لايلارنى چېپىپ، قۇدۇقنى داۋاملىق چوڭقۇرلاتتى. سىرغىپ چىقىۋاتقان سۇلار بارغانسېرى كۆپىيىپ، مولىمىناخۇننىڭ رېزىنكە ئۆتۈكنىڭ قونجىغا كىرگىلى تۇردى.

— چىلەك چۆككىدەك بولسىلا بولىدى، يېنىپ چىقىڭلا، ـ دېدى ئالتۇنخان.

مولىمناخۇن شالاپلىتىپ سۇ كېچىپ يەنە بىر هازا لاي تارتىپ، كۆڭلىدە قانائەت هاسىل قىلغاندا ئاندىن بولدى قىلدى. سۈزۈك سۇنى لايلاشتۇرۇۋاتقان لايلارنى ۋە لايلىشىپ كەتكەن دۇغ سۇلارنى چىلەككە پاك ـ پاكىز ئۇسۇپ تۆگەتكەندىن كېيىن قۇدۇقتىن يېنىپ چىقتى.

يېرىم سائەت ئۆتە ـ ئۆتمەيلا قۇدۇق تېگىدىن يەنە كۆزنى قاماشتۇرىدىغان زۇمرەت سۇلار ۋىلىلداپ چاقناشقا هەم داۋاملىق كۆپىيىپ ئۆرلەشكە باشلىدى. بۇ سۇلارنى ئىچكۇسى كېلىپ كەتكەن مولىمناخۇن قۇدۇققا پاكىز چىلەكتىن بىرنى تاشلاپ ئازراق سۇ تارتىپ چىقتى ۋە ئۇنى قاپاق نوگايغا ئېلىپ سۈمۈرۈپ ئىچىشكە باشلىدى، گويا زەم ـ زەم سۈيىنى ئىچكەندەك كاتتا تۇيغۇغا كەلدى، ئىنتايىن هوزۇرلاندى، هاياجانلاندى:

— ئۇھ، ماۋۇ سۇ يۈرەككە باردى، ئەجەپ تاتلىق سۇكەنغۇ بۇ، هەرەمدىكى زەم ـ زەم سۈيىنمۇ يەردىن چىققان موشۇنداق سۇ دەيدۇ، خۇدا بەرگەن تاتلىق سۇلار ـ دە! كېلىڭلا ئالتۇنخان، سىلمۇ ئىچىڭلا!

ئالتۇنخانمۇ ئۇ سۇدىن ئىچىپ ناهايىتى راهەتلەندى، كۈلدى، ۋۇجۇدى يېڭى كىيىم كىيگەن قىزلاردەك ياياراپ كەتتى. ئۇ شۇ كۈنلا قۇدۇق سۈيى قۇيۇپ ئوخشىتىپ

ســـۇيۇقئاش ئەتتى؛ ئۇلار بۇ ئاشـــنى ئىچىپ ئون كۈنلۈك جاپالىرىنىڭ ھاردۇقىنى چىقىرىۋالغاندەك بولۇشتى.

8

يازنىڭ ئىســـــقىدا يۇقۇملۇق كېســـەل يامانلىشـــىپ، مەھەللىدىكىلەرگە بىر مەھەل تەھدىت سېلىپ ئۆتتى؛ تېنى ئاجىزلار، كېســەل چىڭ چاپلاشـــقانلار ئۇ دۇنياغا كەينى ـ كەينــدىن ئۇزاپ كەتتى، قىش كىرگەنــدە يۇقۇملۇق كېســـەلدىن قاتتىق ئاغرىغانلار ۋە ئۆلگەنلەر كۆرۈلمىدى، پەقەت مەھەللە مەسچىتىنىڭ ئىمامى سىل كېسىلى بىلەن ئاغرىپ ئۆرە بولالماي ئۆز ئەجىلى بىلەن ئۆلۈپ كەتتى.

قەھرىتان قىشــتا ھەممە ياقنى مۇدھىش ســوغۇق كېزىپ يۈرەتتى، يالىڭاچلانغان تېرەكلەرنىڭ ئۇچىدا ئاق قۇشقاچلار شاختىن شاخقا ئۇچۇپ، ۋىچىرلاپ سايرىشىپ يۈرەتتى، قارا قىش ئۇيقۇســـــدا ياتقان كەڭرى بوغدايلىقتا قارا قاغىلار توپ ـ توپ بولۇپ"مەجلىس" ئېچىشــــىپ تۇراتتى. قېلىن پاختىلىق ئىشـــتان ـ چاپان كىيىۋالغان باللار قويلىرىنى دەرەخلىك ئارىســــدا يايلىتىپ، ئۆزلىرى بىر ياقتا قىززىق ئويۇنلىرىغا كىرىشىپ كەتكەندى.

قىشــــلىق ئوزۇقنى ۋە قول ئىلكىــدە بــارنى تېجەپ ئىشلىتىۋاتقان ئائىلىلەردە ھورۇنلۇق، بۇرۇقتۇرملىق ھۆكۈم

سۆرەتتى. ئەرلەر بىر يەرگە جەم بولسا بىرەر ئورامدىن چېكىنىشۋالاتتى، ئاپتاپسىنغاچ قۇرۇق پاراڭ سالاتتى، خوتۇنلارنىڭ گېپىنى قىلاتتى ياكى ئاز-ئازدىن پۇل تىكىشىپ قەرت ئويناتتى. ئاياللار بالىلىرىغا تەمەچ تەرگۈزۈپ، تونۇرغا ئوت سېلىپ نان ياقاتتى، ئۆيلىرىدە يوتقان تىكەتتى، قىشلىق كىيىم ياماياتتى، كىگىز قاقاتتى، ئەمما ئىشتىن قولى بوشىسىلا ئۇلارمۇ كۆڭلى يېقىنلىرىنىڭ ئۆيىگە بىرەر ئىشنى باھانە قىلىپ باراتتى-دە، غەيۋەت باشلىناتتى.

ئاپئاق قىرو قاپلىغان ياكى قېلىن قارنىڭ ئاستىدا ياتقان ئېتىزلادا تەبىئەتنىڭ رەڭدار مەنزىرىسى ۋە قايناق ئىش-ئەمگەك كەيپىياتى قالمىغان، پەقەت ھەر بىر ئۆيدە سوغۇقتىن پاناھلىنىپ، كاڭ ئوچاق ۋە مەشلەرگە قاقلىنىپ، قورساق بالاسى ۋە باشقا زۆرۈرىيەتتىن قۇتۇلالماي داتلىنىپ، بىر-بىرىدىن زارلىنىپ، ھەتتا تىللىشىپ، ئۇرۇشۇپ كېتىشۋاتقان ئائىلە ئەزالىرىنىڭ مۇھتاجلىق بېسىمى ئاستىدىكى بۇرۇقتۇرمىلىق كەيپىياتى، تۈگمەس كۆڭۈلسىزلىك ۋە ئۇششاق-چۈششەك ئارازلىقلار ئەۋج ئېلىپ كەتكەندى. بىر ئائىلىنىڭ ھەممىسى بىر ئۆيگە تىقىلىۋالسا بىر-بىرىنىڭ كۆزىگە ئىختىيارسىز سەت كۆرۈنۈشى، ئۆز ئارا يامان مۇئامىلىلەردىن قۇتۇلالمايدىغانلىقى تۇرغانلا گەپ. ئادەم دېگەن بۇ مەخلۇق ھامان ئۆزىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇۋالىدۇ، ئۆزىنىڭ ئىززىتىنى ۋە مەنپەئەتىنى ھامان

د دىققەت مەركىزىگە ئـا يلانـدۇرۇۋالـدۇ. ئـادە منىـڭ شـەخسـيەتچىل تەبىئىتى دائىم بىر كوللېكتىپ كۈچنى، بولۇپمۇ جەمئىيەتنىڭ بىرلىكى بولغان بىر ئائىلىنى(مەيلى ئۇ قانداق ئائىلە بولسـۇن) كۆڭۈلسـىز ھەم تار ياشـاش مۇھىتىغا ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ، ھەتتا ئۇ ئائىلىنى ۋەيران قىلىۋېتىدۇ. كوللېكتىپ كۈچىنىڭ يىلتىزى ھامان شەخسىي كۈچ، كوللېكتىپ كۈچ شـەخسـىي كۈچ ئالدىدا تىترەپ تۇرىدۇ، ئەمما قىززىق يېرى شۇكى، شـەخسـىي كۈچ يەنە ئايلىنىپ كېلىپ كوللېكتىپ كۈچكە يۆلىنىدۇ ۋە ئۇنىڭغا بويسـۇنىدۇ. تېخىمۇ ئاجايىپ يېرى شـۇكى، شـۇنچە زور كوللېكتىپ كۈچ ئاخىرقى ھېسـابتا يەنە قۇدرەتلىك بىر خۇداغا بويسۇنىدۇ.

يازدىكى ئىش قايناملىرىدا دېھقان ئائىلىسـىدىكىلەر بىر-بىرىگە شـۇنچە يېقىن، سـۆيۈملۈك تۇيۇلۇپ كېتىدۇكى، جاپادىمۇ، ھالاۋەتتىمۇ بىللە بولىدۇ. كەڭ دالا ۋە ئىش-ئەمگەك ئۇلارنىڭ روھىنى ساپ، كۆڭلىنى كەڭ قىلىۋېتىدۇ. ئەمما مۇدھىش قارا قىشتا ئۇلار بىر يەرگە تىقىلىشىۋالغاچقا بىر-بىرىدىن ھېچ تۈزۈك سـەۋەب يوقلا بىزار بولۇشـۇپ كېتىدۇ. بۇ خۇددى شـەھەر پۇقرالىرىنىڭ تارچىلىق، قىسـتاڭچىلىق، بۇرۇقتۇرمىلىق ھالىتىنىڭ كىچىكلىتىلگەن كۆرۈنىشىگە ئوخشايدۇ. قىشلىق ئۆيدىكى بۇلغانغان ھاۋا، ئىسـسـىق مەشـنى ۋە كاڭ ئوچاقنى بىر-بىرىدىن قىزغىنىۋاتقان، ئىسـسـىق ئۆيدىن تالاغا چىققۇسى كەلمەي

قازان بېشــــدا تەلمۈرۈپ تۇرغان ئائىلە ئەزالىرىنىڭ ۋاراڭ ـ چۇرۇڭلىرى بەئەينى شــــەھەر مۇھىتىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. شـەھەر ماھىيەتتە سـەھرالىقلارنىڭ قىشلىق ئۆيى، شەھەرلىكلەر بولسا قىشلىق ئۆيدە ئىسسىق ئورۇن تالىشىپ ئۆنى ـ بۇنى قىلىپ، نۇرغۇن سـۈركۈلۈشـلەرنى پەيدا قىلىپ كۆن ئۆتكۈزىدىغان ســــەھرالىقلار...دەپ ئويلىســــــاق، شــــەھەرلىك ۋە ســــەھرالىق دېگەن بىمەنە ئايرىما مەۋجۇت بولمايدۇ.

شەخسىيەتكە بىر كىچىك دۇنيا ئىنتايىن زۆرۈر. ئادەملەر كۆپىيىپ ياشــاش مۇھىتى تارىيىپ كېتىۋاتقان، ياخشــــى ياشـاش ئىمكانىيىتىنى تالىشـىش ئەۋج ئېلىۋاتقان بۇ دەۋردە شــــەخســــيەت پەرقى هامان چوڭىيىپ بارىدۇكى، ھەرگىز كىچىكلىمەيدۇ، شــــەخســــيەت ھەر تەرەپلىمە تەرەققىي قىلىدۇكى ھەرگىز چېكىنمەيدۇ.

مولىمىناخۇننىڭ ئوغلى تۇراق ھايات چېغىدا بىر قېتىم ئاتا ـ ئانىســــىدىن كۆڭلى قاتتىق ئاغرىپ، ئاتىســــىنىڭ بوغداي ســـېتىپ تاپقان پۇلىنى يوشـۇرۇلغان يەردىن ئېلىپ ئۈرۈمچىگە قېچىپ كەتكەندى. بۇندىكىدا يەنە مۇنداق ســەۋەبلەرمۇ بار ئىدى: ئاتا ـ ئانىســــى ئۇنى بىكار قويماي ئىشقا بۇيرۇپلا تۇراتتى، ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ شەخشي تۇرمۇشىغا كۆڭۈل بۆلۈشكە دائىم يول قويمايتتى. ئۇ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ مۇســــتەبىتلىك ئادىتىنىڭ ھەرگىز ئۆزگەرمەيدىغانلىقىغا قــاتتىق نــارازى بولۇپ، بۇ ھــالەتنىــڭ قــاچــانغىچە

داۋاملىشىدىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ قاچانغىچە چەكلىنىدىغانلىقىنى بىلەلمەي زېرىككەن، تېرىككەن، ئۈمىدسىزلەنگەن، ئاخىر بىردىنبىر ئامال ئاتا-ئانىسىنىڭ كۆزىدىن يوقۇلۇش ئىكەنلىكىنى ئويلىغانىدى.

تۇراق ئۆرۈمچىگە قېچىشتىن ئىلگىرىلا مەھەللىدىكى بىر قانچە ياش باللار ئۇ يەرگە قېچىپ، يېنىپ كېلىپمۇ بولغانىدى. ئۇلارنىڭ ئېغىزىدىكى ئاجايىپ گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇراقنىڭ كاللىسى ئېچىلىپ كەتكەنىدى. ئۇلار تەۋەككۇل قىلىپ ياقا يۇرت ۋە يات شەھەرلەرگە قېچىپ كەتكەندە ئاتا-ئانىلىرى ئۇلارنى ئىزدەپ خېلى ئاۋارە بولاتتى. بىچارە ئاتا-ئانىلار ئۇ بەڭۋاشلارنىڭ ئالدىدا نېمە سەۋەنلىك ئۆتكۈزگىنىنى ئۇقالماي ھەيران بولاتتى، ئاچچىقلىناتتى، قاقشايتتى ھەم ئۇلاردىن قاتتىق ئەنسىرەيتتى، ئېتىز ئىشلىرىغا يېتىشىپ بولالماي قالغاندا ئۇلارنى سېغىناتتى. قىش كىرىپ جاپالىق ئىشلار تۈگىگەندە بۇرنىغا ئىككى قولىنى تىقىپ كەلگەن ئاۋارە باللىرىنى يەنە ئۆز قوينىدىغا ئالاتتى، باش-كۆزىنى سىلايتتى. باللار شۇنىڭ بىلەن ئاتا-ئانىسىنىڭ تومۇرىنى تۇتۇۋېلىپ، ئۆزگە سەللا ئارازلىق، كۆڭۈلسىزلىك يەتسە ياكى شەخسىي ئىشلىرى ئاقمىسا، پۇلى تۈگەپ كەتسە، زېرىكىپ كەتسە، ئۆزىنى ئۆيدە ئارتۇقچە ئادەم دەپ ئويلاپ قالسىلا يەنە ئۆيدىن قېچىپ، يىراق جايلارغا كېتىپ، خارلانسىمۇ شۇ يەردە جېنىنى بېقىشنى ئەلا بىلەتتى، ئاتا-ئانىلىرىغا”مەن

يەنە قاچىمەن! “ دەپ تەھدىت سېلىشاتتى. دېگەندەك، شۇنداق يا شلاردىن بىر نەچچىسى يەنە قېچىپ ئىككىنچى قايتىپ كەلمىدى. تۇراق ئۇلاردىن غايىۋانە ئىلھام، مەدەت ئېلىپ، ئاخىر كۆڭلىدە ئويلىغىنىنى قىلدى. ئۇ ئۇرۇمچىگە بارغان كۈنىلا ئۆزىنىڭ تومپايلىقىنى چاندۇرۇپ پۇلىنىڭ يېرىمىنى ئوغرىغا بەردى، ئۇنىڭ بىلەن تەڭ مەھەللىدىن قېچىپ چىققان يەنە بىرەيلەن ئۇنى بۇزۇقچىلىققا قىزىقتۇرۇپ ئولجىغا ئۆزى ئېرىشىپ ئۇنىڭ پۇلىنى خەجلىۋالدى. ئۇ قالغان پۇلى بىلەن بۇ چوڭ شە ھەردە بىرەر ئىش قىلالىشىغا كۆزى يەتمەي مەھەللىسىگە يېنىپ كەتمەكچى بولدى. ئۇ ئاخىرقى ھېسابتا ئۆزىنىڭ جاھان كۆرۈش مەقسىتىگە يەتكەنىدى. بىراق ئۇنىڭدا ئۆيىگە قايتىشقا يېتەرلىك پۇلمۇ يوق ئىدى، شۇڭا ئۇ قاراشەھەرگە ئاران بېرىپ، بورا توقۇيدىغان بىر خۇيزۇغا بىر ئاي ئىشلەپ قورسىقىنى باقتى، ئازغىنا ئىش ھەققى ئالدى؛ ئاندىن كۇچاغا كەلدى، بىر دېھقانغا ئوما ئۇرۇشۇپ بېرىپ ئوبدان ھەق ئالدى، ئەمما تاپقان پۇلىنى ئاقسۇ شەھىرىگە كەلگەندە يەنە ئوغرىغا بەردى؛ ئۇ ئۆيىگە ھەتتا قۇرۇق قولمۇ يېتىپ بارالماسلىقىدىن نومۇس قىلىپ بىر ئاشخانىدا قاچا يۇيىدىغان ئىش تاپتى، بىر ئاي ئىشلىدى، ئاشپەز ئۇنىڭ قورسىقىنى باققان بىلەن قولىغا تۈزۈك پۇل بەرمىدى. جاپادىن ۋە يات خەقلەرنىڭ قوپاللىقىدىن ئامىللىرىدىن جاق تويغان تۇراق ئاشپەزگە يالۋۇرۇپ يۈرۈپ يەنە ئازراق پۇل ئېلىپ ئاندىن ماكانىغا

ساق ـ سالامەت كېلىۋالالمىدى. مولىمە ناخۇن بىلەن ئالتۇنخان ئۇنىڭ يەنە قېچىشىدىن ئەنسىرەپ ئەيپلەپ كەتمىدى، پەقەت،"بىز بەرگەن ئاشنى يېمەي خەقنىڭ ئېشىغا تەلمۈرۈپ، خەق ئاش بەرمىگەندە پوقنى يېگۈدەك بولۇپ كەلدىڭمۇ بالام، ۋاي سولتەك بالام، غورتەك بالام، ئەمدى ئۇنداق ئەخمەقلىق قىلما" دېدى.

تۇراق بەربىر ئۆلۈپ كەتتى، ئەمما ئۇنىڭ ئاشۇ تەۋەككۇلچىلىكى ئۇنىڭ ئۆز ھاياتىدىكى چوڭ ئىش ئىدى. ئەركىنلىك ئىزدەپ قاچقان ئادەمنىڭ ئەركىنلىكتە ئۆلۈشى ناتايىن، ئۆلۈم ئۇنى ھامان ئەركىن قويمايدۇ.

9

مەھەللىدىكى ھەر بىر ئائىلىنىڭ بېغىغا يېڭىدىن سېلىنغان ھاجەتخانىلار ۋە ئاللىقاچان قۇرۇپ قاقاسلىشىپ، تام ـ رىشاتكىلىرى كونىراپ كەتكەن كۆلچەك بۇ مەھەللىگە بەر مەزگىل ئېغىر تەھدىت، ۋەھىمە سېلىپ ئۆتكەن ئاشۇ يۇقۇملۇق كېسەللىكنىڭ يادىكارى بولۇپ قالدى. ئەمما كېيىنكى يىلى 8 ـ ئايدا بۇ مەھەللىگە تارىختىن بۇيان ئاز كۆرۈلىدىغان دەھشەتلىك كەلكۈن كېلىپ، ئوتتۇز نەچچە ئائىلىنىڭ ئۆي ـ زېمىن، مال ـ مۈلۈكلىرىنى ۋەيران قىلدى. بۇ ھادىسە بىر كۈنى كەچقۇرۇن شۇنداق تۇيۇقسىز يۈز بەردىكى، مەھەللىدىكىلەر ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي قېلىشتى.

يىراقتىن يوپۇرۇلۇپ، كۈزلۈك زىرائەت ئېتىزلىرىنى لايغا باسۇرۇپ كېلىۋاتقان غايەت ئۇلۇغ كەلكۈننىڭ جىقلىقى ۋە چاپچىپ ئېقىشلىرىغا ھەيران قېلىشتى. ئۇلار ئۆمرىدە تۇنجى كۆرۈۋاتقان بۇ بالايى ئاپەتكە قانداق تاقابىل تۇرۇشنىمۇ بىلمەي قېلىشتى. ئادەتتە ئەتكى ھاۋا رايىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنىمۇ بىلمەي ياكى ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلمەي يۈرىدىغان بۇ خەقلەر بۇ مەھەللىگە كەلكۈن كېلىدىغانلىقىنى قانداق بىلسۇن؟ كەلكۈن كېلىشىنىڭ ئالدىنقى ئىككى كۈنىدە توختىماي يامغۇر ياغقان، يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ تەبىئىي ئاپەتتىن مۇداپىئە كۆرۈش پونكىتىدىكىلەر مۆلدۈر يېغىپ كېۋەزنى ۋەيران قىلمىسۇن دەپ ئاسماندىكى قارا بۇلۇتلارغا ئىككى-ئۈچ پاي ئوق ئېتىپلا بولدى قىلغانىدى. يامغۇرنىڭ يېغىۋېرىشىدىن كېلىپ چىققان بۇ ئاپەتنى ئۇلارمۇ پەرەز قىلالمىغانىدى ھەم مۇداپىئە كۆرۈش توغرىلىقمۇ ھېچقايسى مەھەللىگە ئۇقتۇرۇش قىلمىغانىدى.

مەھەللىدىكىلەر كەلكۈننىڭ كۈچىنى بەك تۆۋەن مۆلچەرلىگەنىدى، ئۇنى ھەقىچان چوڭ يولنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى ئۆيلەرگە ئۆتەلمەيدۇ، ئۇتتۇرلا ئېقىپ چوڭ ئۆستەڭگە قويۇلۇپ كېتىدۇ دەپ ئويلىغانىدى. ئەمما نۇرغۇن مەھەللە ۋە ئېتىزلارنى تۈزلىۋەتكەن ئۇ بەڭۋاش كەلكۈن ئۇدۇل كەلگەن يەرگە ئۇسۇپلا ماڭاتتى، ئۆينى قويۇپ

دۆڭگە چاپاتتى، ئۇستى ـ ئۇستىلەپ شارقىراپ ئاقاتتى. كەلكۈن چوڭ يولدىن ئۆتۈپ، يول بويىدىكى چوڭ ئېرىقتىنمۇ ئۆتۈپ قاتار تامغا تەھدىت سېلىشقا باشلىغاندا چوڭ يولغا تۇشمۇ تۇشتىن توپا تاشلاپ قىر ياساپ، توسما قۇرۇپمۇ كەلكۈننى توسالمىغان دېھقانلار ئۆز جېنىنىڭ، ئۆيىنىڭ ۋە مال ـ مۈلۈكلىرىنىڭ قايغۇسىدا قېلىشتى. مەھەللە باشلىقى يىراقتىن تېخىمۇ ھەيۋەت بىلەن يېتىپ كېلىۋاتقان كەلكۈنگە قاراپ ئالاقزادە بولۇپ:

— بولدى كەتمەننى قويۇپ ئۆزەڭلىنى ئەپقېچىڭلار، ئۆيۈڭلەرگە چاپسان بېرىڭلار، ئۆي ئۆرۈلۈپ بولغىچە ئالدىغان مۇھىم نەرسەڭلەرنى ئېلىۋېلىڭلار، ئۈلگۈرەلمىسەڭلار جېنىڭلىنى ئاياڭلار، بالاڭلارنى دەرەخكە چىقىرىپ قويۇڭلار، ئۇلاغ ـ قاراڭلارنى ئېگىزلىك ـ قوتانلاردىن چىقىرىپ ھەيدىۋېتىڭلار، قالغىنىغا خۇدايىم ئىگە، ئاندىن قالسا ھۆكۈمەت بار، بىز بار، چاققان مېڭىڭلار!...ـ دەپ ۋاقىراپ ـ جاقىراپ يۈگۈرۈپ يولىيورۇق بەردى.

مەھەللىدىكىلەر ئۆزلىرىنى قوغلاپ ھەم ھەر تەرەپتىن بۆسۈپ، قورشاپ كېلىۋاتقان كەلكۈننىڭ زەربىسىدىن ھودۇقۇپ ئۆز ئۆيلىرىگە چاپتى، ئۇششاق بالىلىرىنى ھويلىسى ۋە باغلىرىدىكى يوغان مېۋىلىك دەرەخكە چىقىرىپ قويدى، ئۆيلىرىگە كىرىپ تىنىقمىسىپ قويغان پۇللىرى بارلار پۇلىنى، پۇلى يوقلا پۇلغا يارايدىغان نەرسىلىرىنى، ئاشلىقىنى، ئۆي جابدۇقلىرىنى تالاغا يۆتكىدى.

ئۆلگۈرەلىسىلا ئىشقىلىپ ئېقىپ كېتىشتىن قورققان ھەممە نەرسىلىرىنى ئالدى.

مولىمناخۇن بىلەن ئالتۇنخان ئۆيلىرىگە كېلىپلا قايسى مۇھىم نەرسىلىرىنى ئاۋۋال ئېلىشنى ئۇقالماي كاللىلىرى ئېلىشىپ كەتتى، كەلكۈن شىددەت بىلەن بۇ ئۆيگىمۇ باستۇرۇپ كىرىپ قۇدۇققا شارقىراپ سۇ چۈشۈشكە باشلىدى. ئۇلار قۇدۇقتا قاراپ ئىچى ئېچىشىپ يەرگە زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ قالدى.

— بولۇڭلا ھوي، ئۆيدىكى نەرسىلەرنى ئەچىقايلى! ـ دېدى ئالتۇنخان چىقىراپ، ـ قۇدۇقتا قاراپ ئولتۇرغان بىلەن ھېلى ھەممىدىن قۇرۇق قالىمىز، قۇدۇق توشۇپ بولغىچە مۇھىم نەرسىلەرنى ئەچىقۋالايلى!

مولىمناخۇن دەلدەڭشىپ ئورنىدىن قوپۇپ ئالتۇنخانغا ئەگەشتى. ئۇلارنىڭ بۇ غىدىيى ھويلىدىكى بەزى چاڭغىلا بېسىلغاچقا بىخەتەر ئىدى. ئالتۇنخان ئۆيدىن كىگىز ـ گىلەملىرىنى، يوتقان كۆرپىلىرىنى ئەچىقىپ بۇغدايىنىڭ ئۈستىگە بېسىشقا باشلىدى، مولىمناخۇن كۆزىگە كۆرۈنگەن قىممەتلىك ئۆي جابدۇقلىرىنى تالاغا ئەچىققىلى تۇردى.

ئالتۇنخان ۋاقىرىدى:

— ھە راست، قوتاندىكى قوي ـ كالىنى باغقا چىقىرىۋېتىمىزمۇ قانداق قىلىمىز؟

— باغدىن قېچىپ كەتسىچۇ؟ بۇنداق چاغدا خەق يامان بولىدۇ، ئەپ تاپسا ئوغۇرلۇق قىلىدۇ. ئەڭ ياخشىسى جىم قويايلى، كەلكۈن قوتاننى ئەكىتەلمەيدۇ، ئۆرۈلۈپ چۈشىدىغان ئېغىلدا سامان بار، ھەي شۇ سامان ئېقىپ كېتىدىغان بولدى ـ دە! ئۇلاغ قىشچە نېمە يەر؟!

— ساماننى قويۇپ ئۆيدىكى نەرسىلەرنى ئەچىقايلى مولىمناخۇن! ـ ئالتۇنخان توۋلاپ كەتتى، ـ قۇدۇقتىن ئايرىلدۇق، سامان دېگەن نېمىتى! قاراڭلار ماۋۇ ئۈزۈم باراڭلىرىمۇ لىڭشىغىلى تۇردى. ئۆگزىدە تېخى توخۇ ـ كەپتەرلىرىمىز...

— ھوي راست، ئاپلا، مەن دەرھال چىقىپ كاتەكتىن چىقىرىۋېتەي، ـ مولىمناخۇن دەرھال بېرىپ شوتىغا ياماشتى.

— ئۆزەڭلىگە پەخەس بولۇڭلا، چاققان چىقىپ چاققان يېنىپ چۈشۈڭلا! ـ ئالتۇنخان ھويلىدا ۋاقىراپ قالدى، ـ ھوي راست، مولىمناخۇن! بۇ يىل بۇغداي ساتقاندا تۆلىگەن باجنىڭ ھۆججەتلىرىنى قازناقتىكى تام خالتىغا تىقىپ قويۇپتىكەنمەن! بىر يانچۇقتا پۇل بار ئىدى، سىلە بايا ـ ئالدىڭلىمۇ ـ ئالمىدىڭلىمۇ؟!

ئۆگزىگە چىقىپ بولغان مولىمناخۇن چىچاڭشىپ كەتتى:

— ھوي ساراڭ خوتۇن، ئەڭ باشتا شۇنى ئالماي نېمە ئىش قىلىدىڭلا، پۇلنى ئۆزەم تۇتىمەن دەپ ئۇنىمايسىلە،

ئۇنى نېمىشقا ئۇنى ئۇنتۇپ قالىسىلە؟! ئالتە ئاي ياز ئىشلەپ تاپقان پۇلنى لايغا كۆمەي دەمسىلە؟! ئەڭ مۇھىم نەرسە شۇ ئەمەسمۇ، خەپ ما دۆت خوتۇننى، چاققان كىرىڭلا، پۇل ساناپ ئولتۇرماي خالتاڭلىنى تامدىن سۆكۈپلا چىقىڭلا!

ئالتۇنخان ئۆيگە ئوقتەك كىرىپ كەتتى. مولىمناخۇن توخۇ كاتىكىنى ئېچىپ توخۇلىرىنى چىقىرىۋېتىپ ھويلىسىدىكى قونداقتا ئۇچۇرۇۋەتتى، كەپتەر كاتىكىدىن كەپتەرلىرىنى چىقىرىپ ئاسمانغا قويۇۋەتتى، يېنىپ كېلەرمۇ بۇ كاساپەتلەر دەپ ئىچى ئەندىشىگە تولدى. ئۇ ئۆگزىدىن پەسكە قاراپ، قونداقتىن يەرگە چۈشكۈسى كېلىپ كەلكۈندە تۇنجۇقۇپ قالغان دۆت توخۇسىنى تىللاپ ئالتۇنخانغا ۋاقىرىدى:

— بولدۇڭلىمۇ ھوي خوتۇن، تۇخۇم تۇغىدىغان ئاۋۇ مېكىيانىڭلار سۇدا پالاقشىپ قالدى، دەرھال چىقىپ قۇتقۇزۇڭلار!

شۇ ئەسنادا كەلكۈننىڭ زەربىسىگە پايلىمىغان كېسەك تاملار گۈلدۈر-قاراس قىلىپ ئۆرۈلدى، مولىمناخۇن ئالتۇنخاننىڭ چىقىرىغىنىنى ئاڭلاپ ئەس-ھۇشىنى يوقىتىپ ئۆگزىدىن چۈشۈۋاتقاندا شوتا تام بىلەن بىللە ئۆرۈلۈپ تامنىڭ ئاستىدا قالدى.

10

كەلگەن شۇنداق دەھشەتلىك ماڭدىكى، ئۆيىدىكى نەرسىلىرىنى ئەچىقۋالالماي ئۆزىنىڭ جېنىنى ئاران قۇتقۇزۇپ قالغان دېھقانلار ئۇششاق باللىرى بىلەن ھويلىسىدىكى ئۆرۈك، ياڭاق دەرەخلىرىنىڭ ئۇستىدە تۇرۇپ، كەلگەندە قاراسلاپ ئۆرۈلۈپ چۈشۈۋاتقان ئۆيلىرىگە، سۇدىكى ساماندەك ئېقىپ، سوپۇرۇلۇپ كېتىۋاتقان تەئەللۇقاتلىرىغا، ھەتتا ئېغىل - قوتاندىن چىقىرىۋېتىشكىمۇ ئۈلگۈرەلمىگەن ئۇلاغلىرىنىڭ تام بىسىپ يارىلىنىۋاتقان، ئۆلۈۋاتقان ئېچىنىشلىق ھالىتىگە قاراپ چىدىيالماي قىيداشتى، خۇداغا ئىچ - ئىچىدىن تۆۋە قىلىشتى. ئاياللارنىڭ يىغا - زارىسىغا قاراپ ئەرلەرنىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلدى، باللارمۇ ئاتا - ئانىسىغا قاراپ يىغلاشتى.

ئۆتكەن يىلى نەق 8 - ئايدا يۇقۇملۇق كېسەل تارقالغاندا ئۆلۈم ۋەھىمىسىدىن قۇتۇلالماي خۇدانى سېغىنىپ مەسچىتكە ئالدىرىغان دېھقانلار بۇ يىل ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ۋە ئوما ۋاقتىدا نامازنى تاشلىۋەتكەنىدى، مانا ئەمدى يەنە بىر ئېغىر ئاپەتكە ئۇچراپ، خۇدىنى تېپىپ خۇداغا سېغىنىپ، ناماز ئوقۇيلى دېگەندە ئۆيلىرىمۇ، مەسچىتلەرمۇ ئۆرۈلۈپ چۈشتى، يۇقۇملۇق كېسەللىكنىڭ يادىكارى بولغان ھاجەتخانىلار ۋە قورۇق كۆلچەكمۇ تولۇپ، راخماننىڭ

جىن ئۇۋۇلاپ قالغان غېرىبانە، سىرلىق كەپسىنىڭ ھېچنېمىسى قالماي، مەھەللە مىسلىسىز خارابىلىشىپ كەتتى. ھەممە يەرنى قىزغۇچ قىيان سۇ، پاتقاقلىق، كىشىنى ئېچىندۇرىدىغان ۋەيرانلىق، پاتپاقراقچىلىق قاپلىدى. پەقەت دەرەخلەرلا ئامان قالغان، گەرچە ئادەملەرمۇ ئامان قېلىپ، جىسمى قارىماققا ئۆزلىرى تىككەن دەرەختەك مەزمۇت تۇرغان بىلەن روھى قاتتىق زەربىگە ئۇچرىغانىدى.

ھۆكۈمەت قاراپ تۇرمىدى، قوشنا يېزىلارنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ ئاپەتكە ئۇچرىغانلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالدى، قىش كىرگۈچە ھەر بىر دېھقانغا ئۆز ئۆيىنىڭ ئورنىغا پىششىق خىشتىن ئۈچ ئېغىزلىق ئۆي سالدۇرۇپ بەردى. مەھەللىدىكىلەر:”بۇ ئۆيلەرنىڭ ھەممىسى خەنزۇ پەدىسىگە سېلىنىپتۇ، كاتەكتەك ئۆيدە باللىرىمىز بىلەن قانداق پېتىشىپ ئولتۇرارمىز، تام ئورنىمۇ كىچىك، باغ ئورنىمۇ كىچىك، بۇرۇن كەڭرى ياشاپ ئۆگىنىپ قالغاندۇق، ئەمدى قانداق كۆنەرمىز“ دېيىشتى. ئەمما ئۇلار شۇ ئۆيدە بىر مەزگىل ياشىغاندىن كېيىن كۆنۈپ كەتتى، ھەتتا يېڭى ئۆيگە مېھرى چۈشۈپ قالدى. بۇ ئۆيلەر كىچىك بولغان بىلەن تاملىرى مەزمۇت، چىرايلىق، راملىرى كەڭ، تورۇسلىرىمۇ ياخشى يېپىلغان بولۇپ، دېھقانلارنىڭ بۇرۇنقى كونا، قارىداپ كەتكەن، يامغۇر ئۆتۈپ كېتىدىغان ئۆيلىرىگە باققاندا كۆپ ياخشى ئىدى.

ئۇلار، ”كەلكۈن كەلمىگەن بولسا ئاشۇ كونا ئۆيمىزدە يەنە قاچانغىچە ياشار ئىدۇق“ دېيىشىپ، ھۆكۈمەتتىن ھەر قانداق ۋاقىتتىكىدىن بەك رازى بولۇشتى.

ئايلار ئۆتۈپ، يېڭى يىللىق كېۋەزلەر پىشىپ پاختىلار ئېچىلىشقا باشلىغاندا مەھەللىدە ھەر بىر ئائىلىگە سۇ تۇرۇبىسى ئورنىتىش دولقۇنى قوزغالدى. مەھەللە باشلىقىنىڭ ئېيتىشىچە يېقىندا مەركەزدىن بىر رەھبەر كېلىپ، يېزىلاردىكى ئىچىملىك سۇنى ياخشىلاش ھەققىدە مۇھىم يوليورۇق بەرگەنمىش، بۇنى ئاڭلاپ ناھىيە ۋە يېزا رەھبەرلىرى جىددىي ھەرىكەتكە كەلگەنمىش. دېھقانلار ئۆزىنىڭ جانجان مەنپەئەتىگە تاقىلىدىغان بۇ ھاشارنى تېزلىكتە ئورۇنلىدى، ئىككى ئۈچ ئايلار ئۆتۈپ يەرگە كۆمۈلگەن غول نەيچىگە سۇ ماڭغۇزۇلۇپ، ھەر بىر ئائىلىنىڭ ھويلىسىغا تۇتاشتۇرۇلغان تارماق نەيچە ۋە جۈمەكلەرگە سۇ چىقتى. جۈمەكتىن شارقىراپ چۈشۈۋاتقان پاكىز، سۈزۈك سۇلارغا قاراپ مەھەللىدىكى ھەممە ئادەم تەنتەنە قىلىشتى. ئەگەر مولمىناخۇن بىلەن ئالتۇنخان ھايات بولغان بولسا چوقۇم خوش بولاتتى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا مولمىناخۇن”يەر ئاستىدىن كېلىدىغان ئۇ زەي سۇغا تۇغما سىلىق دوردىسى سېلىۋېتىلگەنمىش“ دېگەن تۆكى يوق گەپنى تاپاتتى.

مۇئەللىپنىڭ سۆزى:

بۇ پوۋېست 1994-يىلى مەن مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇر تىل-ئەدەبىياتى فاكۇلتېتىدا ئوقۇۋاتقاندا قىشلىق تەتىلدە يېزىلغان. «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 1995-يىللىق 1-، 2-سانلىرىدا ئېلان قىلىنىپ 3-نۆۋەتلىك تارىم ئەدەبىياتى مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن. خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىنىپ «مىللەتلەر ئەدەبىياتى»ژۇرنىلىنىڭ 1996-يىللىق 6-سانىدا ئېلان قىلىنغان ۋە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 45يىللىقىغا بېغىشلانغان خەنزۇچە ئەدەبىي توپلامنىڭ پوۋېستلار قىسمىغا تاللانغان. «كېيىنكى ئىشلار» دېگەن قىستۇرۇلما 1997-يىلى يېزىلغان. بۇ ئەمەلىيەتتە مۇۋەپپەقىيەتسىز بىر قىستۇرۇلما، ئەمما يېزىشقا تېگىشلىك قىستۇرۇلما دەپ قارىغانلىقىم ئۈچۈن قوشۇپ قويدۇم، كۆڭۈلدىكى بوشلۇقنى تولدۇردۇم. بۇ ئەسەر ۋەجىدىن كۆتۈلمىگەن شان-شەرەپلەرگە ئېرىشتىم، ئەمما ئەسەردىكى پروتوتىپلارنىڭ ئىسمىنى ئەينەن ئالغانلىقىم ئۈچۈن جىق كۆڭۈلسىزلىكلەرگە يولۇقتۇم. بۇ ئۆتمۈشۈمدىكى ئاچچىق ساۋاق، ئەسەر گەرچە ئاساسىي جەھەتتىن توقۇلما بولسىمۇ، ئەمما مەھەللىمدىكى ئادەملەر ۋە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلار ئارقا كۆرۈنۈش قىلىنغاچقا ئەينى چاغدا مەھەللىمىزدە نۇرغۇن سۆز-چۆچەكلەر بولغانىدى، راخمان بىلەن خەلچىخان كىشىلەرنىڭ ئېغىزىدىكى «مەشھۇر كىشىلەر»گە

ئايلانغان، ئىككىسى بازارغا بارسىمۇ خەقلەر « ئاشۇلار شۇمۇ، ئۆلمەپتىغۇ...» دېيىشكەن. بۇ تراگېدىيىلىك تۇقۇلما قەھرىمانلىرى خېلى ۋاقىتقىچە كىشىلەر ئېغىزىدا ھېكايە تەرىقىسىدە سۆزلىنىپ يۈردى.

بۇ يىل 3 ـ ئايلاردا ئۆيگە تېلېفون قىلىپ، ئاپامدىن راخمان ھېلىمىنىڭ كېسەللىك ۋەجىدىن ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، كۆڭلۈم شۇنچىلىك يېرىم بولدى، گۇناھ تۇيغۇسىدىن قۇتۇلالمىدىم، كۆپۈكتەك يوقايدىغانا شان ـ شەرەپكە ئالدانغانلىقىمنى ھېس قىلدىم. ئۆلۈم ھەقىقىي ردىئاللىق، ھەقىقىي ساۋاق ئىدى. كەمبەغەللىك، قاششاقلىق دەردىنى بىر ئۆمۈر تارتقان شۇ بىچارە دېھقاننىڭ قانچە ياشتا ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنىمۇ بىلمەيمەن، بەلكىم 50 ياشلارغا بارغان بولسا كېرەك، تېرەككە ئېسىلىپ ئەمەس، ئۆز ئەجىلى بىلەن ئۆلۈپ كەتتى. تېرەككە ئېسىلىپ ئۆلۈۋالغىنى ئۇنىڭ ئاكىسى ئېزىزاخۇن ئىدى. راخماننىڭ ئايالى خەلچىخان بىلەن قىزى ئامىنە ھازىرمۇ ھايات، تۇرمۇشى نامرات.

مولىمناخۇن تىرىشىپ باي بولۇپ ئالدىنقى يىلى ھەرەمگە بېرىپ كەلدى، ئۇنىڭغىمۇ قېرىلىق يەتتى. ئېرىگە، ئائىلىسىگە جان دىلىدىن كۆيۈنىدىغان ئالتۇنخان ھاجى ئېرىنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ، ئۆي ۋە ئېتىز ئىشلىرىغا چاپىماقتا. تۇراقمۇ، روزاخۇنمۇ دادىسىدەك ئېگىز بوي، كۈچتۈڭگۈر دېھقانغا ئايلىنىپ، خوتۇن ئېلىپ ئۆي ـ

ئو چاقلىق بولدى، روزاخۇننىڭ بويى 2 مېتىرغا يەتتى، مەھەللىگە مۇئاۋىن باشلىق بولدى.

راھماننىڭ ئۆز ئەجلى بىلەن ئۆلۈپ كېتىشى كونا تەسەۋۋۇرۇمنى قايتا قوزغاتتى، ئېچىندىم، ئەيىبكارلىق تۇيغۇسىدا ئەيلەندىم، نېمىنىڭ ھەقىقەت، نېمىنىڭ چىنلىق ئىكەنلىكىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلدىم. ئەدەبىي ئەسەر بەربىر توقۇلما، مەن بۇ پرىنسىپقا ئەمەل قىلدىم دەپ ئۆزۈمگە تەسەللىي بەردىم، ئەمما كۆڭلۈم يەنىلا يېرىم.

راخمان بۇ دۇنيادىن ھەقىقەتەن كېتىپ قالدى، رەھمەتلىكنىڭ ئاخىرەتلىكىنىڭ ياخشى بولۇشىنى تىلەپ دۇئا قىلىشتىن باشقا ئىش قولىمىزدىن كەلمىدى.

ئېلكىتاب ئىشلىگۈچى: يانغىن ئېلكىتاب گۇرۇپپىسى

www.yanghin.net www.yanghin.net

admin@yanghin.net admin@yanghin.net